

WEES HEILIG, WANT IK BEN HEILIG
Wat betekende heiligheid voor Columbanus?

Masterscriptie: Middeleeuwen en Renaissance Studies
Connie Raijmakers-Volaart 3673456
collegejaar 2016/2017
Docent: R. Meens
Aantal woorden: ± 19000

Afbeelding: Beeld in Luxeuil gemaakt door Claude Grange

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
2. COLUMBANUS, IERSE ABT IN GALLIË EN LOMBARDIJE	7
3. TERMINOLOGIE VAN HEILIGHEID	9
4. HEILIGHEID IN DE VROEGE MIDDELEEUWEN	10
5. INSTRUCTIONES	12
5.1. Preken van Columbanus?	12
5.2. De preken en het geloof van Columbanus	14
5.3. Gods heiligheid in de preken	16
5.4. Heiligheid van mensen in de preken	17
5.5. Heiligheid in de preken	19
6. EPISTULAE	19
6.1. Goddelijke Drie-eenheid in de brieven I, II, III en V	22
6.2. Eenheid in de Kerk in de brieven I, II, III en V	22
6.3. Heiligheid van mensen in de brieven I, II, III en V	23
6.4. Overige aanduidingen van heiligheid I, II, III en V	24
6.5. Heiligheid in de brieven I, II, III en V	24
6.6. Heiligheid van mensen in de brieven IV en VI	25
6.7. Heiligheid in de brieven	26
7. DE KLOOSTERREGELS EN HET BOETEBOEK VAN COLUMBANUS	27
7.1. REGULA MONACHORUM	29
7.1.1. De perfecte monnik in de Regula Monachorum	29
7.1.2. Heiligheid in de Regula Monachorum	29
7.1.3. Enkele conclusies bij de Regula Monachorum	32
7.2. REGULA COENOBIALIS	33
7.2.1. Heiligheid in de Regula Coenobialis	33
7.2.2. Enkele conclusies bij de Regula Coenobialis	35
7.3. PAENITENTIALE	36
7.3.1. Heiligheid in het Paenitentiale	35
7.3.2. Enkele conclusies bij het Paenitentiale	37
8. CONCLUSIES	38
8.1. Heiligheid bij Columbanus: een gelaagd concept	37
8.2. De Heilige Drie-eenheid	38
8.3. Een heilig leven	39
8.4. Het ware geloof en de Heilige Kerk	40

8.5. Heilige rituelen	41
8.6. Heilige tijd, plaatsen en voorwerpen	41
8.7. Een nieuw concept van heiligheid?	42
8.8. Columbanus: strenge, rechtlijnige abt of fascinerende, coole heilige?	43
8.9. Tot slot	43
BRONNEN	44
LITERATUUR	45

1. INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

De Ierse *peregrinus*¹ Columbanus heeft zijn bekendheid vooral te danken aan het heiligenleven in twee delen, dat Jonas van Bobbio over hem heeft geschreven: de *Vita sancti Columbani abbatis discipulorumque eius*. In het eerste deel hiervan beschrijft Jonas, hoe Columbanus naar Gallië in het huidige Frankrijk reist en daar een drietal kloosters sticht in Luxueil, Annegray en Fontaines. Na conflicten met bisschoppen en koning Theoderik II belandt Columbanus uiteindelijk met een aantal volgelingen in Noord-Italië, waar hij nog een klooster in Bobbio sticht. Jonas beëindigde het eerste deel met een summier overlijdensbericht: ‘Columbanus, de man Gods, eindigde zijn vrome leven na één jaar in zijn klooster in Bobbio op 23 november 615. Als iemand van zijn werk wil leren, laat hem dan zoeken in de woorden van de heilige. Zijn stoffelijke resten zijn begraven, waar zij hun waarde hebben bewezen met behulp van Christus.’² In het tweede deel van de *Vita Columbani* lezen we over belangrijke gebeurtenissen, die na de dood van Columbanus in en rond de kloostergemeenschap gebeurd zijn. Alle aandacht gaat in het tweede boek uit naar de juiste manier van leven in een klooster, de wonderen die de volgelingen van Columbanus tot stand brachten en de kracht van zo’n monastieke gemeenschap.

Albrecht Diem laat zien, dat Jonas van Bobbio Columbanus in de *Vita Columbani* in eerste instantie als een laat-antieke ‘heilige man’ beschrijft.³ Columbanus was volgens Jonas een voorbeeld van vroomheid en ontwikkeling, die ascese en strikte gehoorzaamheid eiste. Hij deed voorspellingen, verrichtte wonderen en straffe in Gods naam. Columbanus onderhandelde met koningen en bemiddelde tussen God en de mensen.⁴ Jonas schrijft daarnaast over wonderen waarbij de monniken, de kloostergemeenschap, betrokken waren. Deze beide vormen van heiligheid komen voor in het eerste boek. Diem betoogt in verschillende artikelen, dat Jonas van Bobbio in deze vita liet zien, dat Columbanus de laatste ‘heilige man’ was. Jonas refereerde daarbij aan ‘heilige mannen’ die beschreven zijn door onder andere Athanasius en Hiëronymus.⁵ Vervolgens zien we in het tweede

---

¹ Marilyn Dunn omschrijft een *peregrinus* als iemand die zich de strengste vorm van boete en versterving oplegt door familie, gemeenschap en land te verlaten. M. Dunn, *The Emergence of Monasticism, From the Desert Fathers to the Early Middle Ages* (Oxford 2000) 140.

² Jonas van Bobbio, *Vita sancti Columbani abbatis discipulorumque eius* I, vert. D. Munro, ‘The Life of St. Columban by the Monk Jonas’, in: *Translations and reprints from the original sources of European history Volume II no 7* (Pennsylvania 1897?-1907?) 36.

<https://archive.org/details/LifeOfStColumban> en <http://sourcebooks.fordham.edu/basis/columban.asp>.

A. O’Hara, I. Wood, vert., *Jonas of Bobbio, Life of Columbanus, Life of John of Réomé, and Life of Vedast* Translated Texts for Historians 64 (Liverpool 2017).

³ A. Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity: Jonas of Bobbio and the End of the Holy Man’, *Speculum* 82 (2007) 521-559.

⁴ Diem vergelijkt Columbanus met een ‘heilige man’ die ascetische waarden promoot en absolute gehoorzaamheid verlangt, zoals Peter Brown die beschreven heeft in ‘The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity’, *The Journal of Roman Studies* 61(1971) 80-101.

⁵ Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity: Jonas of Bobbio and the End of the Holy Man’, 548; A. Diem, ‘The rule of an Iro-Egyptian Monk in Gaul. Jonas of Bobbio’s Vita Iohannis and the construction of a

boek, dat na de dood van Columbanus speelt, dat zijn volgelingen nog steeds beschikken over die heiligheid, als zij leven volgens de voorschriften van Columbanus. Heiligheid was niet langer voorbehouden aan ‘heilige mannen’, vaak ascetische en charismatische onruststokers, maar was vooral te vinden in een sociaal geïntegreerde ‘heilige’ gemeenschap, die de kracht van haar oprichter probeerde te bestendigen, niet door middel van een cultus rond zijn relieken, maar door armoede en gehoorzaamheid aan een (klooster)regel en steun aan de omringende gemeenschap door gebeden. De heiligheid van zo’n gemeenschap, gelokaliseerd binnen de kloostergrenzen, kwam voort uit het gedisciplineerde leven volgens de kloosterregel en bestond uit bemiddeling tussen God en de mensen door gebed. Volgens Diem zien we hier een nieuw concept van heiligheid ontstaan. Die veranderde opvatting over heiligheid blijkt uit het feit, dat niet alleen de charismatische heilige wonderen verricht maar ook andere kloosterlingen. Er worden hoge eisen gesteld aan de kloostergemeenschap, waardoor deze als geheel ‘goddelijke kracht’ ontvangt.⁶ Het charisma, de kracht van Columbanus veranderde en ging niet over op zijn relieken, maar op de heilige kloostergemeenschap die hij gesticht had. Diem verwijst hierbij naar de opvattingen over charisma van Max Weber. De manier waarop Jonas van Bobbio na de dood van Columbanus diens charisma laat voortbestaan, past bij die opvattingen.⁷ In de opvattingen van Jonas van Bobbio over het kloosterleven speelden relieken geen rol. Maar een halve eeuw na de dood van Columbanus begonnen relieken echter wel een rol te spelen in zijn kloosters.⁸

In de *Vita Columbani* van Jonas zien we dus twee concepten van heiligheid: de ascetische heilige man (ofwel de charismatische leider) in een woelige wereld die zo’n leider nodig heeft en de heilige kloostergemeenschap, die mogelijk is in een stabielere omgeving dankzij de steun van machthebbers.⁹ In de *Vita Columbani* lezen we echter de opvattingen van Jonas van Bobbio en niet die van Columbanus. Jonas van Bobbio wilde, volgens Diem, in zijn *Vita Columbani* laten zien, dat Columbanus zo’n ‘heilige man’ was en dat de nalatenschap van Columbanus niet zijn relieken en daarbij behorende wonderen waren, maar zijn kloostergemeenschap die een andere vorm van heiligheid liet zien.¹⁰ Volgens Diem was die heiligheid echter al aanwezig in de kloosters die Columbanus gesticht had en waren dat al gemeenschappen waar heiligheid georganiseerd en beheerd werd.¹¹ Diem laat dat zien in zijn dissertatie met behulp van een aantal voorschriften in de *Regula*

---

monastic identity’, *Revue Mabillon* (2008), 5-50; A. Diem, ‘Die ‘Regula Columbani’ und die ‘Regula Sancti Galli’. Überlegungen zu den Gallusviten in ihrem karolingischen Kontext’, in: F. Schnoor e.a. eds., *Gallus und seine Zeit, Leben, Wirken, Nachleben*, (Sankt Gallen 2015), 98.

⁶ A. Diem, *Das monastische Experiment: Die Rolle der Keuschheit bei der Entstehung des westlichen Klosterwesens* (Munster 2005), 310-312.

⁷ Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity’, 523.

⁸ A. Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity: Jonas of Bobbio and the End of the Holy Man’, *Speculum* 82 (2007) 555-559.

⁹ Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity’, 556-557.

¹⁰ Katja Ritari wijst erop, dat ‘Hagiography can be seen as presenting theology in a narrative form’, K. Ritari, ‘The Theology of Holiness in Early Medieval Ireland’, in: K. Ritari en A. Bergholm eds., *Approaches to Religion and Mythology in Celtic Studies* (Cambridge 2008) 267.

¹¹ Diem, *Das monastische Experiment*, 241-249.

Monachorum, de Regula Coenobialis en het *Paenitentiale*, waarbij hij vooral aandacht besteedt aan kuisheid. Dit nieuwe kloosterconcept, waarin heiligheid zo belangrijk was, heeft veel invloed gehad op de ontwikkelingen in en rond kloosters en kreeg zijn uiteindelijke vorm in de Karolingische periode.¹² In dit onderzoek wil ik dieper ingaan op de opvattingen van Columbanus over heiligheid en de manier waarop naar heiligheid gestreefd werd in zijn kloosters.

In Gallië waren in de vijfde en zesde eeuw allerlei grotere en kleinere kloosters ontstaan.¹³ Tussen deze kloostergemeenschappen bestonden aanzienlijke verschillen in leefwijze, ontwikkeling en rijkdom. Columbanus arriveerde in Gallië aan het einde van de zesde eeuw in een periode, dat de aristocratie steeds meer belangstelling begon te krijgen voor het kloosterwezen. Koningen en aristocratische families konden door het stichten van een klooster, bewerkstelligen dat er voor hun zielenheil gebeden werd en dat hun macht over een bepaald gebied en de relatie met de kerk versterkt werd.¹⁴ De kloosters die Columbanus stichtte, waren dus onderdeel van wereldlijke en kerkelijke machtsstructuren.¹⁵ Dat betekende, dat in het kloosterprogramma rekening gehouden moest worden met de kloostergemeenschap en met de buitenwereld.¹⁶ Zowel de individuele monnik als de gemeenschap in zijn geheel moest een perfect en heilig leven leiden. Dat betekende, dat de kloosterlingen strenge regels kregen opgelegd, gebaseerd op totale versterving en zelfopoffering. Volgens Marilyn Dunn was er sprake van een ‘doctrine van gehoorzaamheid’.¹⁷

In de teksten van Columbanus kom je heiligheid in allerlei vormen tegen, maar niet altijd even duidelijk. De kloosterregels van Columbanus waren streng en zwaar, maar spreken niet expliciet over heiligheid. Daarnaast zijn de brieven en de preken van Columbanus bewaard gebleven, waarin expliciet en impliciet heiligheid aan de orde komt. Heiligheid is echter een complex begrip, waarover veel geschreven is. Daarom wil ik eerst enkele opvattingen over heiligheid schetsen, die interessant zijn voor dit onderzoek. Hierbij ben ik me ervan bewust, dat het een aparte studie zou vragen om de recente ontwikkelingen in het denken over heiligheid compleet weer te geven.

---

¹² Diem, ‘Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity’, 522.

¹³ Zo stichtte Caesarius van Arles in het begin van de zesde eeuw een nonnenklooster, waarvan de nonnen veel tijd doorbrachten met bidden voor de hele christelijke gemeenschap. Deze nonnen leidden daarbij een volmaakt en heilig leven, dat een voorbeeld moest zijn voor de christelijke gemeenschap. Dat heilige leven was door Caesarius zorgvuldig omschreven in zijn *Regula Sanctarum virginem*. Deze ‘nonnenregel’ beschrijft onder andere, dat de nonnen het klooster na hun intrede nooit meer mochten verlaten, zodat zij niet beïnvloed werden door de wereld buiten het klooster. Verder was de basis van die regel wederzijdse liefde en wederzijdse hulp om niet te zondigen. Het lijkt erop, dat het klooster van Caesarius van Arles als voorbeeld heeft gediend voor andere kloosters. Dunn, *The Emergence of Monasticism*, (Oxford 2000) 82-110; Diem, *Das monastische Experiment*, 162-193, 208-214, 310-312, 332-334, 310-312.

¹⁴ Dunn, *The Emergence of Monasticism*, 162-163.

¹⁵ Diem, *Das monastische Experiment*, 241

¹⁶ Diem, *Das monastische Experiment*, 241.

¹⁷ Dunn, *The Emergence of Monasticism*, 171.

In de Bijbel en in de christelijke godsdienst is heiligheid een centraal begrip.¹⁸ Heiligheid is een kenmerk van alles wat bij God hoort en wat mensen ervaren in een ontmoeting met God, maar heiligheid kan ook een bepaalde status aangeven en zich in verschijnselen en voorwerpen manifesteren. We zien, dat in de Bijbel, geschreven door verschillende auteurs in verschillende contexten, voorwerpen, plaatsen en personen, aangeduid worden met heiligheid.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw besteden wetenschappers aandacht aan het concept heiligheid.¹⁹ Aanvankelijk gebeurde dat vooral vanuit een christelijke, theologische invalshoek, waarbij het heilige, het *numineuze* beschouwd werd als de kern van religieus denken en gedrag.²⁰ Voor christelijke theologen is heiligheid een kenmerk van God of het goddelijke, maar ook een waardeoordeel dat aan bepaalde ervaringen gegeven kan worden.²¹

Émile Durkheim (1858 – 1917) was één van de eersten die religieuze verschijnselen en heiligheid bestudeerde vanuit een sociologische invalshoek. Volgens Durkheim maakt iedere religie onderscheid tussen het heilige en het profane: religie is een ordeningsprincipe. Het heilige is een apart domein, dat apart moet blijven. Daarbij kan alles heilig kan zijn, maar voor verschillende religies zijn niet dezelfde dingen heilig.²² Volgens Durkheim heeft religie een sociale functie: het handhaven van de sociale orde door middel van het vereren van heilige objecten. De sociologie bood dus een andere manier om naar heiligheid te kijken. Daarbij kan heiligheid worden toegeschreven aan een identiteitsbron, die als heilig beschouwd wordt, vaak een charismatisch individu, een groep mensen met dezelfde ideeën of rituelen die een bepaalde betekenis of kracht krijgen.²³ Door zo'n leidersfiguur, gemeenschap, evenement of ideaal ontstaat dan een besef van heiligheid.²⁴ Vanuit een sociologisch standpunt gezien, is het niet belangrijk wat heiligheid is, maar wat het teweeg brengt bij een individu of een groep.

Vervolgens groeide de belangstelling voor heiligheid vanuit andere wetenschappen, zoals antropologie en etnografie, en werd heiligheid steeds meer bestudeerd en beoordeeld als een

---

¹⁸ Nederlands Bijbelgenootschap <https://www.debijbel.nl/item/2370>

¹⁹ De bundel *Holiness Past & Present* (Londen 2003) xvi-xvii,1-67 geeft in de inleiding en de eerste inleidende artikelen een beeld van verschillende opvattingen over heiligheid.

²⁰ Volgens Nathan Söderblom (1866 – 1931), Zweeds aartsbisschop en religiehistoricus was heiligheid het centrale begrip in religies: Heiligheid is een kenmerk van mensen en God. God maakt mensen heilig en verplicht de mens te streven naar perfectie. J. Rogerson, 'What is Holiness?', in: S. Barton ed., *Holiness Past & Present* (Londen 2003) 6-10. Rudolf Otto (1869 – 1937) was van mening dat 'het heilige' het meest oorspronkelijke en diepste wezen is van alle religies en hij gebruikte hiervoor de term het *numineuze* (afgeleid van het Latijnse woord *numen* dat goddelijkheid betekent). R. Otto, *Het heilige Over het buitensporige van het numineuze, het mysterie dat doet huiveren en fascineert*, vert. G. van der Leeuw e.a. (Amsterdam 2014). *Das Heilige* is voor het eerst verschenen in 1917.

²¹ Ritari, 'The Theology of Holiness in Early Medieval Ireland', 266-267.

²² E. Durkheim, *The elementary forms of the religious life, a study in religious sociology* (Londen 1915), 37; M. Leezenberg en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2012) 230.

²³ Davies, 'The Sociology of Holiness', 66.

²⁴ Davies, 'The Sociology of Holiness', 66-67.

wetenschappelijk concept.²⁵ Daarbij werd duidelijk, dat heiligheid vaak christelijk werd ingevuld, terwijl anderen, zoals bijvoorbeeld Veikko Anttonen, dit veel breder definiëren: ‘The sacred is a special quality in individual and collective systems of meaning. In religious thinking it has been used as an attribute of situations and circumstances which have some reference to the culture-specific conception of the category of God, or, in non-theological contexts, to some supreme principle of life such as love, freedom, equality or justice.’²⁶ Opvattingen over heiligheid kunnen voortkomen uit religies, nationale tradities of ideologieën, maar ook vanuit een bepaalde visie op de wereld op een bepaalde manier van leven. Benoemen van heiligheid geeft een legitimatiebron voor gevoelens die een sociale groep samenbrengt.²⁷ In zo’n groep zien we gedrag dat universeel lijkt, zoals vasten, pelgrimeren, ascese, afzondering en meditatie. Deze vormen van gedrag, bedoeld om afstand te nemen van het gewone sociale leven, zijn cultureel bepaald. Daarbij worden objecten, personen, plaatsen en tijden afgezonderd en gekenmerkt als heilig om macht, hiërarchie en autoriteit te vestigen en te bestendigen. Heiligheid is dus een cultureel concept, dat binnen een bepaalde gemeenschap vorm en betekenis krijgt en aan verandering onderhevig is.

Aangezien Columbanus veel invloed heeft gehad op de monastieke traditie in Noordoostelijk Gallië, is het interessant om de opvattingen van Columbanus over heiligheid in kaart te brengen. In de eerste plaats om na te gaan of Jonas van Bobbio in de *Vita Columbani* de ideeën van Columbanus of vooral zijn eigen opvattingen over het kloosterleven weergeeft.²⁸ Daarnaast krijgen we daardoor een beeld van de opvattingen over heiligheid aan het eind van de zesde eeuw en hoe in die tijd heiligheid en het kloosterleven vorm krijgen. Niet alleen voegt dat wat toe aan de geschiedschrijving van het kloosterleven, maar het zegt ons bovendien iets over normen, waarden en sociale verhoudingen in de kloosterbeweging van Columbanus.

De probleemstelling in deze masterscriptie is daarom: Welke opvattingen over heiligheid blijken uit de brieven, preken, kloosterregels en het boeteboek van Columbanus? Daarbij moeten we eerst de vraag stellen: Wie of wat noemt Columbanus heilig en wat omvat die heiligheid? Verder is van belang, wat heiligheid voor Columbanus betekende of wat die teweegbracht. In sommige teksten noemt hij heiligheid heel expliciet: ‘Wees heilig, want ik ben heilig’.²⁹ In andere teksten lijkt

---

²⁵ V. Anttonen, ‘Sacred’, in W. Braun en R. McCutcheon eds., *Guide to the Study of Religion* (Londen – New York 2000), 271-282; V. Anttonen, ‘Toward a Cognitive Theory of the Sacred: an Ethnographic Approach’, *Folklore* 14 (Tartu 2000) 41-48. <https://www.folklore.ee/folklore/vol14/sacred.htm>

²⁶ Anttonen, ‘Sacred’, 280-281.

²⁷ Anttonen, ‘Sacred’, 281.

²⁸ Diem, *Das monastische Experiment*, 239. I. Wood, ‘Columbanian Monasticism: a Contested Concept’, in: R. Fletcher, S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe, Identity, Culture and Religion* (Londen 2016), 92.

²⁹ Columbanus, ‘Instructio XI.1’, G. Walker ed. en vert., *Sancti Columbani Opera* (Dublin 1957) 106-107.

Corpus of Electronic Texts, <http://www.ucc.ie/celt/published/T201052/index.html> en <http://www.ucc.ie/celt/published/L201052/index.html>.

Deze tekst komt zowel in het Oude als het Nieuwe Testament voor: Leviticus 11:44-45, Leviticus 19:2, Leviticus 20:26 en 1 Petrus 1:16 <https://www.debijbel.nl> De bijbelcitaten zijn afkomstig uit de Nieuwe Bijbelvertaling (Nederlands Bijbelgenootschap 2004/2007).

Columbanus wel heiligheid te bedoelen, maar noemt hij dat niet zo. En wat bedoelde Columbanus nu precies met: ‘Wees heilig’? Daarbij wil ik ook de vraag beantwoorden of de veranderde opvatting van heiligheid die, volgens Diem, door Jonas van Bobbio beschreven wordt, wellicht al in de teksten van Columbanus te vinden is. Schrijft Columbanus over een heilige gemeenschap en zo ja, wat schrijft hij daarover? Was die heiligheid gelokaliseerd binnen de grenzen van het klooster? Om een compleet beeld te schetsen van de opvattingen van Columbanus over heiligheid heb ik voor dit onderzoek de brieven en de preken, de kloosterregels en het boeteboek geanalyseerd, aangezien wordt aangenomen, dat deze teksten (deels) door Columbanus zelf geschreven zijn.³⁰ De werkwijze daarbij bestond uit de volgende stappen: allereerst een terminologische en een thematische analyse. De uitkomst daarvan heb ik samengevat en vergeleken met de verschillende opvattingen over heiligheid, die ik hierboven beschreven heb, en met hetgeen Diem daarover geschreven heeft.

Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de Engelse vertalingen van de preken, brieven, kloosterregels en boeteboek van G.S. Murdoch Walker, aangezien ik geen Latijn kan lezen.³¹ Ook heb ik gebruik gemaakt van het *Corpus of Electronic Texts* (CELT).³² Daarbij moest ik rekening houden met het feit, dat de Engelse vertalingen van Walker wellicht niet altijd even betrouwbaar zijn.³³ Allereerst heb ik in de Latijnse teksten zelf gezocht naar de plaatsen waar Columbanus vormen van *sanctus* gebruikt.³⁴ Daarbij bleek, dat op die manier een aantal passages waarin Columbanus heiligheid lijkt aan te duiden, buiten beschouwing bleven. Deze passages heb ik vervolgens in mijn onderzoek verwerkt. In sommige van deze passages, komen een aantal andere woorden erg vaak voor, namelijk nederigheid, gehoorzaamheid en liefde, maar niet in alle teksten. Daarom heb ik in tweede instantie nog eens gezocht met deze woorden.

Een andere invalshoek voor het bestuderen van de teksten waren thema’s en begrippen die verband houden met heiligheid. Daarvoor selecteerde ik passages over God, maar ook over mensen, voorwerpen, plaatsen, tijden en rituelen. Bij heiligheid van voorwerpen, plaatsen en tijden kunnen we denken aan relieken, gebouwen en bijzondere dagen of uren, waarover wonderen of bijzondere ervaringen gemeld werden. Laat Columbanus blijken, dat bepaalde mensen, voorwerpen, plaatsen en tijden een bijzondere betekenis hebben en verwijzen naar God? En wat betekenen die voor hem?

---

³⁰ M. Lapidge, ‘Editor’s Preface’, in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997), x.

³¹ G. Walker ed. en vert., *Sancti Columbani Opera*. Scriptorum Latini Hiberniae II (Dublin 1957).

³² CELT, *Corpus of Electronic Texts*, (Cork 2004, 2008).

CELT is een doorzoekbaar online corpus van Ierse literatuur en geschiedenis.

<http://celt.ucc.ie/published/T201054/index.html>, <http://celt.ucc.ie/published/L201054/index.html>,

<http://celt.ucc.ie/published/T201053/index.html>, <http://celt.ucc.ie/published/L201053/index.html>

<http://celt.ucc.ie/published/T201052/index.html>, <http://celt.ucc.ie/published/L201052/index.html>

In CELT wijkt de indeling in paragrafen in de brieven af van de indeling bij Walker.

³³ Lapidge, ‘Editor’s Preface’, viii.

³⁴ Enkele overwegingen over de terminologie rond heiligheid heb beschreven in hoofdstuk 3.

Hierbij kan het ook gaan om afstand nemen van het gewone leven en afzonderen van personen, dingen, plaatsen en tijden, zoals Anttonen beschrijft.

Mijn bevindingen heb ik beschreven in hoofdstukken over achtereenvolgens de preken, de brieven, de regels en het boeteboek. Ik heb voor deze volgorde gekozen, omdat Columbanus in de preken, geschreven aan het eind van zijn leven, een duidelijke samenvatting geeft van zijn geloofsbelijdenis, zijn visie op het goddelijke en dat wat de mens, met name kloosterlingen, moesten nastreven. De brieven laten zien, hoe Columbanus op verschillende momenten in zijn leven verwickeld was in heftige theologische conflicten met de Gallische bisschoppen. In die brieven geeft Columbanus heel duidelijk zijn mening over die conflicten en over de invloed van die conflicten op de gelovigen en de kerk. De brieven zijn echter minder expliciet over heiligheid dan de preken. De regels en het boeteboek laten de ideeën van Columbanus over de perfecte kloosterling zien door te beschrijven wat verboden was en bestraft werd, maar in deze teksten wordt niet expliciet over heiligheid gesproken.

Ik hoop met Columbanus' opvattingen over heiligheid enerzijds meer inzicht te geven in de ontwikkeling van de kloosterbewegingen in de vroege middeleeuwen en anderzijds iets toe voegen aan het beeld van Columbanus als charismatische, maar strenge en rechtlijnige abt.

2. COLUMBANUS, IERSE ABT IN GALLIË EN LOMBARDIJE³⁵

Columbanus werd in 543 geboren in Leinster in Ierland en was misschien van adellijke komaf. Al jong voelde hij zich aangetrokken tot het kloosterleven en tot ongeveer 590 leefde hij als monnik in Ierland. Toen vroeg hij aan zijn abt Comgall van Bangor toestemming om met twaalf metgezellen, in een vrijwillige ballingschap voor Christus, naar Gallië te vertrekken, om daar het ware geloof, zoals in Ierland beleden werd, te prediken.³⁶ In Gallië vestigde hij zich met zijn Ierse metgezellen in Annegray op een plek die hem door koning Childebert II van Austrasië was toegewezen. Aangezien zijn kloostergemeenschap al snel nieuwe volgelingen aantrok, stichtte hij een tweede gemeenschap in Luxeuil. Columbanus en zijn monniken leefden volgens de strenge Ierse traditie. Dat betekende onder andere, dat Columbanus en zijn volgelingen Pasen vierden op de datum zoals die in Ierland berekend werd en dat ze zich niet ondergeschikt achtten aan de bisschop. Dit leverde na enige tijd wrijving op. Na de dood van Childebert werd steeds meer kritiek geleverd op Columbanus, met name over de berekening van de Paasdatum. Columbanus reageerde hierop met brieven aan verschillende pausen,

---

³⁵ Dit hoofdstuk over het leven van Columbanus is gebaseerd op Walker, *Sancti Columbanus Opera*, ix-xxxiv; T. Charles-Edwards, *Early Christian Ireland* (Cambridge 2000) 344-390; D. Bullough, 'The Career of Columbanus', in: M. Lapidus ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 1-28.

³⁶ Elva Johnston verklaart de verwijzingen van Columbanus naar het zuivere en orthodoxe geloof in Ierland als een reactie op de ideeën, dat gebieden ver verwijderd van de mediterrane bakermat van het christelijk geloof, onbeschaafd en woest waren en het geloof daar leerstellig verdacht was. E. Johnston, 'Exiles from the Edge? The Irish Contexts of *Peregrinatio*', in: R. Flechner en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe* (Londen 2016) 47.

onder andere Gregorius de Grote en Bonifatius IV, waarin hij uiting gaf aan zijn loyaliteit aan de opvolgers van Petrus.³⁷ Tegelijkertijd liet hij duidelijk blijken, dat de Ieren de ware christelijke tradities in acht namen. Een paar jaar later matigde Columbanus zijn toon wat en vroeg hij in een brief aan de Synode van Chalon om met zijn monniken te mogen leven volgens de Ierse kerkelijke tradities. In 610 kwam Columbanus in conflict met koning Theoderik II en diens grootmoeder Brunhilde. Columbanus en zijn Ierse volgelingen werden daarop naar Ierland verbannen. Door een storm kon het schip dat Columbanus en zijn monniken naar Ierland zou brengen, echter niet uitvaren. Columbanus reisde daarna naar het hof van koning Chlotharius II van Neustrië en later naar Metz in Austrasië. Na een aantal omzwervingen kwam Columbanus aan het hof van de ariaanse hertog Agilulf en diens katholieke vrouw Theodelinda in Milaan. Tenslotte vestigde Columbanus zich in Bobbio, dat aan Agilulf behoorde. Agilulf en Theodelinda vroegen Columbanus zich te bemoeien met de Drie Kapittelstrijd, die in die tijd grote verdeeldheid veroorzaakte. Columbanus schreef een brief aan de paus, waarin hij blij gaf van zowel respect voor de paus als afkeuring over diens houding in de Drie Kapittelstrijd. Columbanus vestigde zich ca. 613 in Bobbio en is daar 21 november 615 overleden.³⁸

Columbanus heeft een zestal brieven, twee kloosterregels, een boeteboek, dertien preken en enkele gedichten nagelaten.³⁹ Deze teksten zijn totaal verschillend, maar vertonen een aantal overeenkomsten, zoals beschreven in de hoofdstukken hieronder. In de brieven en preken verwijst Columbanus veel naar de Bijbel en andere belangrijke theologische en klassieke teksten. Ook maakt hij veel gebruik van literaire stijlfiguren.⁴⁰ In de brieven, die vrij nauwkeurig te dateren zijn, schrijft Columbanus over onderwerpen die hem op dat moment zorgen baren en die steeds te maken hebben met de wijze waarop het geloof beleden moest worden. Van de kloosterregels weten we niet precies, wanneer ze zijn ontstaan en van de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale* is niet helemaal duidelijk welke gedeeltes door Columbanus zelf geschreven zijn. Deze regels maken vanuit verschillende invalshoeken duidelijk, hoe een volmaakte monnik zou moeten leven. Over de preken van Columbanus is lange tijd gediscussieerd of deze werkelijk door hem geschreven zijn. Inmiddels is echter wel duidelijk, dat ze door Columbanus in Bobbio zijn geschreven tussen 612 en 615.⁴¹ In deze preken zet Columbanus uitvoerig uiteen, wat God voor hem en zijn volgelingen betekent. Deze preken laten zien, waarom Columbanus zo bezorgd was over de meningsverschillen in de kerk en waarom hij zulke hoge eisen stelde aan zijn monniken.

---

³⁷ Walker, *Sancti Columbani Opera*, 2-59.

³⁸ Jonas van Bobbio, *Vita sancti Columbani abbatis discipulorumque eius I*, vert. D. Munro, 'The Life of St. Columban by the Monk Jonas', 36. <https://archive.org/details/LifeOfStColumban>; Bullough, 'The Career of Columbanus', 10-28.

³⁹ G. Walker, ed. en vert., *Sancti Columbani Opera*. Scriptorum Latini Hiberniae II (Dublin 1957).

⁴⁰ C. Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', in M. Lapidge ed., *Columbanus: studies on the Latin writings* (Woodbridge 1997) 93-202.

⁴¹ C. Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 199.

3. TERMINOLOGIE VAN HEILIGHEID

Bij het bestuderen van literatuur over heiligheid valt op, dat nogal eens aandacht besteed wordt aan de verschillende woorden voor heiligheid. De betekenis van woorden die heiligheid aanduiden en de veranderingen in die betekenis, laten zien, dat heiligheid geen vaststaand en onveranderlijk begrip was en is. In de inleiding heb ik al uiteengezet, dat heiligheid zijn betekenis krijgt in een bepaalde context. Andrew Louth wijst in zijn betoog over heiligheid in de vroege kerk op het feit, dat de Engelse woorden voor heiligheid *holiness* en *sanctity* niet helemaal hetzelfde betekenen en hij gebruikt dit gegeven om te laten zien, dat in de vroege kerk het begrip heiligheid aan verandering onderhevig was.⁴² Anttonen laat zien, dat het Finse woord *pyhä*, dat heilig betekent, vroeger werd gebruikt bij het aanduiden van grenzen tussen gebieden.⁴³ Ritari geeft een aantal voorbeelden van woorden uit het Oud- en Middel-Iers die zowel heiligheid aangeven als zuiverheid, kuisheid en volmaaktheid.⁴⁴

Jacqueline Hamesse beschrijft, hoe Latijnse woorden die verwijzen naar heiligheid, zich ontwikkeld hebben. Het gaat dan om samenstellingen met *sanct-* en samenstellingen met *sacr-*. Verder werd nog het woord *beatus* gebruikt.⁴⁵ In de Oudheid werd *sanctus* gebruikt voor personen met een zekere waardigheid, onder andere keizers en bisschoppen. *Sanctus* betekende in de Oudheid eigenlijk ‘onschendbaar gemaakt’, wat dus het aspect afzonderen of apart zetten in zich heeft. Later werd deze term uitsluitend gebruikt voor martelaren voor wie een cultus was ontstaan. Er is een duidelijk verschil tussen *sacer* en *sanctus*, want bij *sanctus* is een religieus ritueel, een handeling nodig, terwijl *sacer* een toestand aangeeft. Andere woorden in het Latijn die verwijzen naar heiligheid, betekenen niet hetzelfde. Zo betekent *beatus* ‘overstelp met deugden’ of ‘gezegend’. In het begin van de zesde eeuw werden deze woorden wel door elkaar gebruikt, met dien verstande dat bij *sanctus* het aspect ‘heiliging’ fundamenteel lijkt te zijn. Isidorus van Sevilla geeft de volgende omschrijvingen: *sacrum* heeft betrekking op God en *sanctum* op dat wat geheiligd is.

In het Engels worden de woorden *holiness*, *sanctity* en *sacred* gebruikt. *Holiness* betekent heiligheid in de betekenis van eerbiedwaardigheid, gewijdsheid en zondeloosheid. *Sanctity* heeft dezelfde betekenissen, maar ook de betekenis van vroomheid. *Sacred* heeft meer de betekenis van religieus, sacraal en plechtig.⁴⁶ In het verleden kregen martelaren en perfecte gelovigen na hun dood

---

⁴² A. Louth, ‘Holiness and Sanctity in the Early Church’, in P. Clarke en T. Claydon eds., *Saints and Sanctity*. Studies in Church History 47 (Woodbridge 2011) 1-18.

⁴³ V. Anttonen, ‘Sacred’, in W. Braun en R. McCutcheon eds., *Guide to the Study of Religion* (Londen – New York 2000), 280.

⁴⁴ Ritari, ‘The Theology of Holiness in Early Medieval Ireland’, 272-273.

⁴⁵ Jacqueline Hamesse heeft onderzoek gedaan naar de precieze betekenissen van Latijnse woorden die in de Oudheid en in de Middeleeuwen gebruikt werden voor het concept heiligheid en welke ontwikkeling deze woorden doorgemaakt hebben. J. Hamesse, ‘The Image of Sanctity in Medieval Preaching as a Means of Sanctification’, in: B. Kienzle ed., *Models of Holiness in Medieval Sermons* (Louvain-la-Neuve 1996) 127-140.

⁴⁶ Deze betekenissen zijn te vinden via de online woordenboeken van Van Dale
<http://uu.vandale.nl.proxy.library.uu.nl/zoeken/zoeken.do#>

de aanduiding *saint* en *saintly*. dat godvrezend en gezegend betekent. In het Nederlands kunnen we daarvoor altijd het woord heiligheid gebruiken, maar wel in verschillende betekenissen. Van Dale geeft als betekenissen van heilig: verheven, volmaakt; alleen voor de godsdienst bestemd; door God met bijzondere gaven bedeeld, heilig verklaard; oprecht, plechtig.⁴⁷

Ik heb daarom bij het lezen van de Engelse vertalingen van de werken van Columbanus eerst gezocht naar de woorden *holy*, *holiness*, *sacred*, *sanctity*, *saint*. Bovendien heb ik in de Latijnse teksten gezocht naar woorden met *sanct-*, *sacr-* en *beat-* om uit te sluiten, dat ik passages over het hoofd zou zien. Daarbij bleek, dat Columbanus in de meeste gevallen vormen van *sanctus* gebruikt had, die door Walker vertaald zijn met *holy* en *saint*.

4. HEILIGHEID IN DE VROEGE MIDDELEEUWEN

In de vroegchristelijke kerk ontstond langzamerhand een jaarlijkse cyclus van verering, een liturgische kalender rond het levensverhaal van Christus, waarin Pasen, de opstanding van Christus, centraal stond. Daarmee wilden de christenen zich in eerste instantie onderscheiden van anderen, met name de Joden. Een christen die deelnam aan een christelijke viering, kwam in de nabijheid van de gelovigen die bij God waren en dus kwam hij zelf in de nabijheid van God.⁴⁸

Vervolgens groeide in de vierde eeuw een sterk besef van het christelijk verleden, dat wil zeggen van het Bijbelse verleden en van de kerk tijdens de vervolgingen. Er ontstond behoefte aan continuïteit met die vervolgde vroegchristelijke kerk. Langzamerhand ontstonden rituelen rond het graf van Christus en de graven van martelaren, de heiligen. De verering van een martelaar uit het eigen verleden betekende voor een lokale christelijke gemeenschap verbondenheid met dat christelijke verleden. Aanvankelijk vond de verering van martelaren plaats bij hun graf, maar door de overgang naar reliekverering, waarbij het lichaam of lichaamsdelen van de heiligen verplaatst werden naar kerken, ontstonden er veel meer heilige plaatsen. Er ontstond een cultus van heiligen, daar waar relieken van heiligen bewaard werden of wonderen hadden plaats gevonden. Steeds meer werd heiligheid toegekend aan allerlei plaatsen, waar Gods handelen zichtbaar werd in de wereld, zowel in Palestina als in Europa. Dit betekende een grote omslag in het christelijke denken, waarin het idee van heilige plaatsen oorspronkelijk afgewezen werd.⁴⁹ Augustinus keurde aanvankelijk ideeën over reliekverering en wonderen af, maar later veranderde hij daarover van mening.⁵⁰ Jonas van Bobbio beschrijft in de *Vita Columbani* echter een christelijk geloof, waarin geen relieken van heiligen worden vereerd. Niet de stoffelijke resten van Columbanus zijn voor Jonas van belang, maar zijn ideeën.⁵¹ In

---

⁴⁷ <http://uu.vandale.nl.proxy.library.uu.nl/zoeken/zoeken.do>

⁴⁸ R. Markus, *The End of Ancient Christianity* (Cambridge 1990), 97-106.

⁴⁹ R. Markus, 'How on Earth Could Places Become Holy?: Origins of the Christian Idea of Holy Places', *Journal of Early Christian Studies* 2 (1994) 3, 257-271.

⁵⁰ Markus, 'How on Earth Could Places Become Holy', 260; *The End of Ancient Christianity*, 147-149.

⁵¹ <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/columban.asp>.

de *Vita Columbani* is de kloostergemeenschap, levend volgens de regel van Columbanus, heilig en tot wonderen in staat.⁵²

De martelaar was de ware heilige, maar vanaf de vierde eeuw werd iemand die door zijn ascetische leefwijze blijkt gaf Christus radicaal te volgen, eveneens beschouwd als heilige. Van belang hierbij is, dat deze heiligen door hun bijzondere levenswijze, ascetisch en aan God gewijd, zich afzonderden en hun contact met God, door wonderen, adviezen en vervloekingen, lieten blijken.⁵³ Peter Brown laat zien, dat deze ascetische martelaren, 'heilige mannen', veel invloed konden uitoefenen en veel navolgers hadden.⁵⁴ Een belangrijk aspect van heiligheid was de overtuiging, dat heiligheid en heiligen een verbinding vormden tussen God en de mensen. Als gevolg daarvan werd in de latere middeleeuwen de heilige als bemiddelaar belangrijk en een voorbeeld voor de gelovigen.⁵⁵

Een belangrijk werk voor ons begrip van middeleeuwse concepten van heiligheid vormen de *Dialogen* toegeschreven aan Gregorius de Grote.⁵⁶ Daarin schrijft de auteur over een groot aantal heiligen, mannen en vrouwen, waaronder de heilige Benedictus en zijn kloosterlingen.⁵⁷ De auteur van de *Dialogen* was van mening, dat heiligheid was weggelegd voor hen die 'monastiek inzicht' hadden verworven en daardoor de verleiding van de wereld konden weerstaan.⁵⁸

We zien dus, dat in de tijd van Columbanus in de christelijke godsdienst naast de heiligheid van God, het meest heilige, ook andere vormen van heiligheid genoemd worden. Martelaren, die hun leven voor het geloof geofferd hebben en mensen die in contact staan met God zijn heilig, ook na hun dood. Daarnaast worden plaatsen, voorwerpen en personen die verband houden met God, heilig genoemd. Ik

---

⁵² Diem, 'Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity: Jonas of Bobbio and the End of the Holy Man', 558-559.

⁵³ Brown, 'The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity', 87-89, 98-99.

⁵⁴ Louth merkt op, dat Brown het begrip heiligheid eigenlijk niet definieert, maar direct de stap maakt van heiligheid naar macht. P. Brown, 'The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity', *The Journal of Roman Studies* 61 (1971), 80-101. A. Louth, 'Holiness and Sanctity in the Early Church', in P. Clarke en T. Claydon eds., *Saints and Sanctity. Studies in Church History* 47 (Woodbridge 2011), 1-18.

⁵⁵ A. Mulder-Bakker, 'The invention of saintliness: texts and contexts', in A. Mulder-Bakker ed., *The Invention of Saintliness* (Londen 2002) 3-4.

⁵⁶ Dunn wijst er in *The Emergence of Monasticism* p.131 op, dat de *Dialogen* een verzameling problematische teksten is. In 1987 publiceerde Francis Clarke *The Pseudo-Gregorian Dialogues* Studies in the history of Christian thought 37-38. (Leiden 1987)., waarin hij betoogde, dat deze niet (allemaal) door Gregorius de Grote geschreven zijn. Deze opvatting wordt echter door veel historici niet onderschreven of in het midden gelaten. Clarke heeft uitvoerig gereageerd op de kritiek met name op die van Paul Meyvaert in 'The Enigma of Gregory the Great's Dialogues: A Response to Francis Clark', *The Journal of Ecclesiastical History*, 39 (1988) 3, 335-381.

⁵⁷ Diem noemt de *Dialogen* van Gregorius 'de bron, als het om de ontwikkeling van middeleeuwse concepten van heiligheid gaat.' A. Diem, 'Recensie van 'Gregorius de Grote, *Dialogen*. Het leven van Benedictus en andere heiligen, vertaald en van een nawoord voorzien door G. Bartelink en F. van der Meer (Nijmegen 2001)', *Madoc* (2002) 55-56.

<https://www.lucepedia.nl/dossieritem/benedictus-van-nursia/gregorius-de-grote-dialogen>

<http://wetenschap.infonu.nl/diversen/17013-het-leven-van-benedictus-dialogen-van-gregorius-de-grote.html>

⁵⁸ J. O'Donnel, 'The Holiness of Gregory', in: J. Cavadini ed., *Gregory the Great: A Symposium* (Notre Dame, 2015) 70-72. <http://site.ebrary.com.proxy.library.uu.nl/lib/uniutrecht/reader.action?docID=11201330&pg=77>

heb daarom in de teksten van Columbanus gezocht of hij schrijft over mensen die een bijzondere relatie met God hebben, over plaatsen en voorwerpen waar God aanwezig is, of over betekenisvolle tijdstippen die gevierd worden. Ook heb ik gekeken of Columbanus uitspraken doet over relieken en hun betekenis in verband met heiligheid.

5. INSTRUCTIONES

5.1. Preken van Columbanus?

De nalatenschap van Columbanus omvat een dertiental teksten die in de literatuur vaak worden aangeduid met preken (*Instructiones*).⁵⁹ Deze dertien *Instructiones* zijn niet altijd als het werk van Columbanus beschouwd. Aan het einde van de negentiende eeuw betwijfelde Albert Hauck Columbanus' auteurschap, omdat de auteur aan het begin van *Instructio* II verwijst naar Faustus van Riez, abt en later bisschop in het vijfde-eeuwse Gallië, als zijn leermeester.⁶⁰ Enkele jaren later betoogde Otto Seebass, dat de *Instructiones* III en XI en nog twee andere preken door Columbanus waren geschreven en de overige door een leerling van Faustus van Riez,. In 1955 verdedigde Jean Laporte Columbanus' auteurschap van dertien preken op basis van de manuscripttraditie en de stilistische kenmerken.⁶¹ Michael Lapidge en Richard Sharpe waren in 1985 nog niet overtuigd, dat Columbanus de auteur was.⁶² Clare Stancliffe kwam na een uitgebreide studie echter tot de conclusie, dat ze door één auteur geschreven zijn en wel door Columbanus.⁶³ Stancliffe heeft in haar analyse naar de volgende punten gekeken: de manuscripttraditie, de gebruikte bronnen, de stijl en de inhoud van de preken.

Deze serie van dertien preken is samen met andere teksten van Columbanus, bewaard gebleven in twee manuscripten uit de tiende eeuw met een vijftiende-eeuws *ex libris* van de abdij in Bobbio, die nu in Turijn worden bewaard.⁶⁴ Volgens Stancliffe waren deze preken al aan het einde van de zevende eeuw in Bobbio aanwezig.⁶⁵ In Sankt Gallen bevindt zich een zeventiende-eeuws manuscript met de dertien preken, waarvoor een exemplaar uit Bobbio is gebruikt.⁶⁶ Verder zijn er nog een aantal

---

⁵⁹ Columbanus, 'Instructiones', Walker, *Sancti Columbanus Opera*, 60-121.

<http://celt.ucc.ie/published/T201053/index.html> en <http://celt.ucc.ie/published/L201053> **sancta sanctorum** [/index.html](#)

⁶⁰ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 93-94.

⁶¹ J. Laporte, 'Étude d'authenticité des oeuvres attribuées à saint Coloman', *Revue Mabillon* 45 (1955) 1-28.

⁶² M. Lapidge en R. Sharpe. *A Bibliography of Celtic-Latin Literature 400-1200* (Dublin 1985) 331.

⁶³ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 96.

⁶⁴ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 96-97. Dit zijn de manuscripten Turin Bibliotheca Nazionale G. V. 38 (s. IX-X) en Turin Bibliotheca Nazionale G. VII. 16 (s. IX2).

⁶⁵ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 97-99.

⁶⁶ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 97. Dit is manuscript St. Gall Stiftsbibliothek 1346 (s. XVII).

manuscripten overgeleverd met één of enkele preken, vaak gekopieerd met andere teksten van Columbanus.⁶⁷

Inhoudelijk en wat betreft taalgebruik en stijl vertonen de dertien preken onderling een duidelijke samenhang. Niet alleen verwijzen sommige preken naar een voorgaande preek, maar we zien gemeenschappelijke beeldspraak zoals de weg van het leven, passages die veel op elkaar lijken, zinnen die bijna letterlijk hetzelfde zijn en gebruik van dezelfde bronnen. De preken vertonen bovendien overeenkomsten in het Latijn en de stijl.⁶⁸ Stancliffe noemt verder een aantal thema's die zowel in de preken als in de brieven voorkomen: nastreven van nederigheid en armoede, hier op aarde vechten tegen onze zonden om in het koninkrijk der hemelen te komen en vooral de versterving van de eigen wil als vorm van martelaarschap. Dit laatste thema krijgt ook veel nadruk in de *Regula Monachorum*.⁶⁹ Er zijn echter twee aspecten die Stancliffe vooral bruikbaar vindt voor diagnose: het gebruik van ritmische zinseinden (*cursus*) en een nauwkeurige analyse van Columbanus' woordgebruik. Stancliffe laat zien, dat de auteur van de preken geen aandacht besteedde aan het gebruik van ritmische zinseinden. Zij concludeert hieruit, dat de preken (en de brieven) geschreven waren door een Ier of een Brit, want een schrijver van het continent zou dat zeker wel gedaan hebben.⁷⁰ Columbanus was soms creatief in zijn woordgebruik en gebruikte graag woorden die uit het Grieks kwamen, zowel in de preken als in de brieven. Het gebruik van woorden uit het Grieks zien we overigens ook bij andere Ierse schrijvers.⁷¹ Op grond van haar analyses maakt Stancliffe het zeer aannemelijk, dat Columbanus de auteur is van de dertien preken en dat hij ze geschreven heeft aan het eind van zijn leven, waarschijnlijk tussen 612 en 615.⁷²

Boven deze teksten van Columbanus staat *Instructio*, dat instructie of onderwijs betekent.⁷³ Walker is van mening, dat deze teksten door Columbanus gepredikt zijn gedurende diens verblijf in Milaan. In deze teksten schrijft Columbanus uitvoerig over het christelijk geloof, God en hoe het eeuwige leven verworven kan worden. Hij verwijst daarbij soms naar een voorgaande preek en hij spreekt daarbij af en toe de luisteraars of lezers aan met 'broeders'.⁷⁴ We weten echter niet zeker, hoe deze teksten precies gefunctioneerd hebben. In de eerste eeuwen van het christendom was de preek

---

⁶⁷ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 103-105.

⁶⁸ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 144. Stancliffe noemt *accumulatie*, *alliteratie*, *assonantie* en het gebruik van de *hyperbaton*, dat overigens in de brieven van Columbanus ook veel voorkomt.

⁶⁹ Columbanus, 'Regula Monachorum' 140-141, 'Instructio X.2' 102-103, X.3 104-105, 'Epistula II.3' 12-13. Romeinen 8:12-13: Broeders, we hoeven ons niet langer te laten leiden door onze eigen wil. Als u dat wel doet, zult u zeker sterven. Als u echter uw zondige wil doodt door de Geest, zult u leven.

⁷⁰ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 150-161. Vanaf de eerste eeuw voor Christus brachten sommige Latijnse prozaschrijvers in hun zinseinden een zeker ritme aan. In de zesde eeuw zien we dat verschijnsel bij de schrijvers van het continent, maar niet bij Ierse en Bretonse schrijvers.

⁷¹ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 150-156.

⁷² Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 199.

⁷³ <http://www.latijnnederlands.nl.proxy.library.uu.nl/>

Columbanus, 'Instructiones', Walker, *Sancti Columbanus Opera*, 60-121.

⁷⁴ Columbanus, 'Instructio I, II, VIII, IX, X'.

een kort, simpel onderdeel van de eredienst. Hieruit ontstonden langzamerhand homilieën en preken om de Bijbel uit te leggen, zowel preken met theologische verhandelingen als eenvoudige preken die vooral bedoeld waren als instructies voor monniken en geestelijken.⁷⁵ Columbanus spoort herhaaldelijk tot bidden aan en hij schrijft voor een publiek, dat de Bijbel goed kende, want hij citeert en parafraseert zonder uitleg zo'n 120 keer de Bijbel in deze *Instructiones*. Bovendien heeft hij vaak gebruik gemaakt van geschriften van bekende kerkelijke schrijvers, onder andere Hiëronymus en Caesarius van Arles. Het lijkt dus aannemelijk, dat Columbanus zijn *Instructiones* geschreven heeft voor zijn medebroeders en wellicht voor geestelijken.⁷⁶

5.2. De preken en het geloof van Columbanus

De preken van Columbanus vormen een eenheid en laten een duidelijke structuur zien. De eerste preek vormt de geloofsbelijdenis van Columbanus, namelijk het absolute en onbetwistbare geloof in de Drie-eenheid⁷⁷, gevolgd door twee preken waarin Columbanus duidelijk maakt op welke manier dat geloof vorm moet krijgen. Vervolgens beschrijft hij in preek IV, dat kiezen voor het kloosterleven een zware opgave betekent. Dan volgen twee preken waarin Columbanus het leven van de mens schetst in twee breed uitgewerkte metaforen: het leven als een weg vol verleidingen naar het thuisland en het leven als een verwarrende droom. Preek VII is een waarschuwing, dat de mens, die onrein en van binnen verrot is, niet in dit leven moet genieten, maar zijn verlangen moet richten op Christus en op het leven na de dood.⁷⁸ In preek VIII tot en met X werkt Columbanus de vergelijking met de weg nog verder uit. Gelovigen moeten zich als pelgrims haasten en zich door niets laten afleiden op weg naar hun doel. Aan het einde wacht de reiziger het oordeel door het vuur. Preek IX en X zijn een indringende waarschuwing voor het beangstigende einde van de weg. In preek XI en XII laat Columbanus zien, wat de beloning is voor degene die op de juiste manier geleefd heeft. Die mens is heilig en ziet het allerheiligste: God. In de twaalfde preek herhaalt Columbanus zijn aansporing om waakzaam en gelovig te leven. Preek XIII maakt tenslotte duidelijk wat het betekent om bij God te zijn: altijd drinken van de eeuwige Fontein en altijd eten van het eeuwige Brood.

De preken van Columbanus laten ons een aantal aspecten van zijn geloofsopvattingen zien.

---

⁷⁵ R. McLaughlin, 'The word eclipsed? Preaching in the early Middle Ages', *Traditio* 46 (1991) 77-122.

⁷⁶ Katja Ritari is van mening, dat Columbanus de *Instructiones* geschreven heeft in een monastieke context. K. Ritari, 'Monastic life as pilgrimage: the sermons of St Columbanus', in: K. Ritari, *Pilgrimage to heaven: eschatology and monastic spirituality in early medieval Ireland*. *Studia Traditionis Theologiae Explorations in Early and Medieval Theology* 23 (Turnhout 2016) 53.

⁷⁷ Uit Brief V, geschreven aan paus Bonifatius IV, blijkt, dat de Goddelijke Drie-eenheid veel discussie opriep en onenigheid veroorzaakte.

⁷⁸ Columbanus, 'Instructio VII.1', 90-91. 'Terwijl u zoekt naar wat wordt geweigerd, herhaalt wat wordt veroordeeld, en verguldt wat fout is, waarom besteed je geen aandacht aan jezelf, ellendig mens, innerlijk verrot, vol gal, snot, vocht, bloed en slijm, maar naar buiten toe een huid die nog nooit schoon gewassen is?' '*Quae frustrata quaeris, quae vituperata iteras, quae turpia ornas, quare te ipsam non consideras, o misera humanitas, intus putridam, felle, humore, liquore, sanguine, flegmate plenam, foris vero pellem lavatam, sed numquam tamen mundatam?*

Columbanus is stellig in zijn opvattingen over God en Christus: God is een Drie-enige God.⁷⁹ Hij wil hieraan letterlijk en figuurlijk verder geen woorden vuil maken, want hij wijst discussie hierover ten stelligste af.⁸⁰ Columbanus beschrijft het menselijk leven uitdrukkelijk als een reis die door het oordeel van God eindigt in pijn en verdrukking of oneindige vreugde.⁸¹ Columbanus was ervan overtuigd, dat God beschikt had, dat die weg voor iedereen verschillend was ‘in vervolgingen en verworvenheden’.⁸²

In deze preken bedoelt Columbanus met het einde van de weg des levens niet zozeer de dood als wel het Laatste Oordeel: ‘Wie, vraag ik, van de mensen, die ons lichaam hebben, zou niet bang voor deze dingen, waarin het wordt voorspeld dat wij allen moeten verschijnen en op dezelfde wijze overgeleverd worden aan en berecht voor de rechterstoel van Christus, en dat onze daden moeten worden beproefd door het vuur’.⁸³ Hiermee lijkt Columbanus de gelovige te waarschuwen en angst aan te jagen voor dat oordeel. Maar Columbanus probeert ook een indruk te geven van het eeuwige leven, dat hij beschrijft als een toestand waarin het licht van zijn lamp door God versterkt zal worden, zodat hij het Heilige der Heilige zal kunnen zien en zijn lamp het voor anderen eveneens mogelijk zal maken om dat te zien.⁸⁴ Columbanus is ervan overtuigd, dat de mens God niet kan begrijpen en zich God niet kan voorstellen, hoewel iemand die goed leeft en een zuiver hart heeft, uiteindelijk iets van God kan zien. In de laatste preek doet Columbanus een poging om duidelijk te maken wat God wèl is, al is God onbegrijpelijk voor de mens. Hij vergelijkt God met een eeuwige Fontein en eeuwig Brood, waarvan de mens nooit genoeg kan eten en drinken.⁸⁵ In het aardse leven is God in de eucharistie aanwezig bij het eten van het brood en drinken van de wijn. In het leven na de dood is er eveneens sprake van de ontmoeting met God, maar dan voor eeuwig.

---

⁷⁹ Columbanus, ‘Instructio I.2’, 60-61. ‘Laat ieder mens dan die gered wenst te worden, eerst geloven in God als de eerste en de laatste, één en drie, één in wezen, drie in karakter; één in macht, drie in persoon; één van nature, drie in naam; één in goddelijkheid, Vader, Zoon en Heilige Geest is, één God, geheel onzichtbaar, onvoorstelbaar, onuitsprekelijke, wiens geaardheid het is voor altijd te bestaan, omdat God de Drie-eenheid eeuwig is, bij Wie je niet naar een begin moet zoeken, Die geen einde heeft en Die altijd geweest is wat Hij is en zal zijn; want in God is er geen herhaling, maar altijd de perfectie van de Drie-eenheid.’ *‘unum ac trinum, unum substantia, trinum subsistentia; unum potentia, trinum persona; unum natura, trinum nomine; unum numine, qui est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, Deus unus, totus invisibilis, incomprehensibilis, ineffabilis, in quo est semper esse, quia aeternus est Deus Trinitas, cui initium non quaeras, qui finem non habet, et qui semper fuit quod est et erit; quia in Deo iteratio non est, sed semper Trinitatis perfectio.’*

⁸⁰ Columbanus, ‘Instructio I.3’, 62-63.

⁸¹ Columbanus, ‘Instructio IX.1 en IX.2’, 96-101.

⁸² Columbanus, ‘Instructio IX.1’.

⁸³ Columbanus, ‘Instructio IX.2’, 98-101.

⁸⁴ Columbanus, ‘Instructio XII.3’, 114-115

⁸⁵ Columbanus, ‘Instructio XIII’, 114-121.

5.3. Gods heiligheid in de preken

Uit het bovenstaande kunnen we dus concluderen, dat voor Columbanus de Drie-enige God het allerheiligste was, dat er bestond. Columbanus duidt God overigens niet aan met heilig. Hij gebruikt tien maal een vorm van *sanctus* in verband met de Heilige Geest.⁸⁶

De preken van Columbanus beginnen en eindigen met beschrijvingen van God en in preek XII spreekt Columbanus de wens uit, dat hij het Heilige der Heilige, *sancta sanctorum*, waarmee hij God bedoelt, zal zien, het meest heilige dat er is. In preek I zegt Columbanus, dat de Drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest, onzichtbaar en onvoorstelbaar is.⁸⁷ Hij heeft geen begin en geen einde, Hij is er altijd geweest. In God is geen herhaling, maar de perfectie van de Drie-eenheid.⁸⁸ Die God is enorm, maar tegelijkertijd dichtbij, in de mens. God vervult en doordringt alles, maar niemand heeft hem ooit gezien. Niemand moet proberen hem te ontdekken of te doorgronden.⁸⁹ God is onzichtbaar en onmetelijk.⁹⁰ In preek VIII beschrijft Columbanus nog eens de grootheid van God: Hij is dieper dan de oceaan, steviger dan de aarde, breder dan de wereld, helderder dan de lucht, hoger dan de hemel, helderder dan de zon.⁹¹

Columbanus laat echter nog een andere God zien: Christus de rechter die met behulp van vuur ieders werk beproeft en iedereen doet toekomen wat hij verdient, want Hij is zowel barmhartige als een rechtvaardige Rechter.⁹² Dit is een dreigende God, die kan verbranden en verteren. Hier wordt gesproken van de toorn van de Heer der heerscharen in Wiens ogen vuur brandt en om Wie een machtige storm waait.⁹³

Tenslotte laat Columbanus in de laatste twee preken weer een andere God zien. Hier preekt Columbanus over het vuur en de vlam van de Goddelijke liefde.⁹⁴ Columbanus vergelijkt in preek XIII God 30 maal met een Fontein en acht keer met Brood, een duidelijke verwijzing naar de eucharistie. Uiteindelijk is God voor Columbanus het eeuwigdurende Licht, de eeuwige Fontein en het eeuwige Brood.⁹⁵

---

⁸⁶ In de Bijbel is de aanduiding heilig bij de Geest van God niet vanzelfsprekend en komt vooral voor in het Nieuwe Testament. Columbanus spreekt echter steeds over de Heilige Geest. Dit komt voort uit het feit, dat op het Concilie van Constantinopel (381) de triniteitsdoctrines waren geaccepteerd. Dat wil zeggen dat de Heilige Geest de derde persoon is van de Goddelijke Drie-eenheid. O. Espín en J. Nickoloff, *An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies* (Minnesota 2007), 575-576.

⁸⁷ Columbanus, 'Instructio I', 60-61.

⁸⁸ Columbanus, 'Instructio I.2', 60-61.

⁸⁹ Columbanus, 'Instructio I.3', 62-63.

⁹⁰ Columbanus, 'Instructio I.5', 64-65.

⁹¹ Columbanus, 'Instructio VIII.1', 94-95.

⁹² Columbanus, 'Instructio IX.1 en 2', 97-101.

⁹³ Columbanus, 'Instructio X.1', 100-103.

⁹⁴ Columbanus, 'Instructio XII.2', 112-113.

⁹⁵ Columbanus, 'Instructio XIII', 114-121.

5.4. Heiligheid van mensen in de preken

In verband met de heiligheid van mensen gebruikt Columbanus in zijn preken vijf maal een vorm van *sanctus*. Columbanus geloofde en het was zijn ultieme doel, dat de mens heiligheid kon verwerven, waardoor hij na zijn dood deel kon hebben aan dat goddelijke, er contact mee kon hebben. Hij maakt in zijn preken duidelijk, wat de mens daarvoor moet doen. Zo zegt hij in preek II.3: ‘De wet maakt niet heilig, maar de daden; ieder zou de Heer moeten eren, niet alleen met woorden en lichamelijke arbeid, maar door rijpheid van karakter en zuiverheid van het hart.’⁹⁶ Heiligheid wordt dus bereikt door het eren van God in woorden en door arbeid, door inzicht en reinheid. In de voorafgaande paragraaf II.2 gebruikt Columbanus opvallend vaak (zeven keer) de woorden nederig en nederigheid.⁹⁷ De gelovige moet zijn innerlijk reinigen en dan vooral van trots, ‘want ware godsdienst woont in nederigheid’ en ‘Gods dienaar wordt gekend door zijn nederigheid’. Aan het einde van deze paragraaf zegt Columbanus dat de gelovige zich moet bevrijden van zijn ondeugden om gesierd te worden met deugden. Bovenaan de lijsten van ondeugden en deugden staan trots en nederigheid.⁹⁸ In preek X wijst Columbanus nadrukkelijk op de verschrikking van het Laatste Oordeel: ‘Zie, de dag des Heren komt brandend als een oven’.⁹⁹ In deze preek gebruikt Columbanus het woord nederig vier keer. Hij waarschuwt voor het beangstigende einde en hij zegt hierbij, dat de gelovige nederig moet zijn: ‘Laat ons dan niet trots zijn, laten we niet vooruitstrevend zijn, en niet vrijpostig; maar laten we nederig, zacht, vriendelijk, voorkomend zijn, zodat Christus, de nederige en toch verheven Koning, kan regeren in ons.’¹⁰⁰ Nederigheid is dus van belang om heilig te worden en deze term moet bij het bestuderen van de andere teksten aandacht krijgen.

In preek XI zegt Columbanus, dat God de mens heeft geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis en die gelijkenis moet de mens bewaren. Daarvoor moet de christen de deugden die in zijn ziel geplant zijn, ten goede aanwenden, want dan zal hij als God zijn.¹⁰¹ Columbanus legt vervolgens uit, wat God daaronder verstaat. De mens is naar Gods beeld en gelijkenis geschapen en de mens moet dat beeld herstellen, want God is heilig, net als de mens in wie dat beeld onbevlekt is. Columbanus citeert Leviticus 11:44: ‘Ik ben de Heer, jullie God. Jullie moeten heilig zijn. Wees heilig, want Ik ben heilig.’¹⁰² Het allerbelangrijkste daarvoor is, zegt Columbanus, God lief te hebben en Gods gebod op te volgen: ‘Mijn gebod is dat jullie elkaar liefhebben zoals ik jullie heb liefgehad’.¹⁰³ ‘Maar de ware liefde bestaat niet alleen met de mond, uit woorden, maar waarachtig met daden.’¹⁰⁴ In preek XI.1 gebruikt Columbanus vier maal een vorm van heilig (*sanctus*) en elf keer spreekt hij over liefhebben

---

⁹⁶ Columbanus, ‘Instructio II.3’, 72-73.

⁹⁷ Columbanus, ‘Instructio II.2’, 68-71.

⁹⁸ Columbanus gebruikt in zijn preken elf keer nederig en nederigheid.

⁹⁹ Columbanus, ‘Instructio X.1’, 100-101.

¹⁰⁰ Columbanus, ‘Instructio X.4’, 104-105.

¹⁰¹ Columbanus, ‘Instructio XI.1’, 106-107.

¹⁰² Genesis 1:26, Leviticus 11:44.

¹⁰³ Columbanus, ‘Instructio XI.1’, 106-107, Johannes 15:12.

¹⁰⁴ Columbanus, ‘Instructio XI.1’, 106-107, 1 Johannes 3:18.

(*diligere*) en liefde (*caritas*).¹⁰⁵ In preek XII.2 en 3 spreekt Columbanus de hoop uit, dat God het goddelijke vuur in hem doet ontbranden en dat door de liefde van Christus zijn lamp licht zal geven in het huis van God en voor anderen licht zal geven, zodat het Heilige der Heilige zichtbaar zal worden.¹⁰⁶ Hoe wezenlijk voor Columbanus liefde is, blijkt wel als we zoeken naar het woord ‘liefde’ in de preken, want dat komt ongeveer 35 keer voor en hij gebruikt nog zo’n vijftien keer woorden die te vertalen zijn met ‘liefdevol’ en ‘geliefd’.¹⁰⁷ Liefde is dus eveneens een term die bij de volgende analyses aan de orde moet komen.

Verder noemt Columbanus nog andere deugden die van belang zijn. De mens moet niet proberen God te begrijpen: ‘Laat daarom niemand wagen te zoeken naar de ondoorgrondelijke dingen van God’.¹⁰⁸ ‘God wordt begrepen door het vrome geloof van een rein hart, en niet door het gesnater van een goddeloze mond.’¹⁰⁹ De mens moet zwijgen over God: ‘Zoek de hoogste wijsheid niet door verbale discussie, maar door de perfectie van een goed leven’, met ‘een rein en zuiver hart’ en ‘stille vroomheid’.¹¹⁰ Columbanus benadrukt een aantal keren, dat de mens zich moet richten op het eeuwige.¹¹¹ De christen moet niet tijdens zijn reis, op de weg, zoeken wat in het thuisland te vinden is.¹¹² In preek VI vergelijkt Columbanus het leven met een droom, een situatie waarin je de dingen niet goed kan zien.¹¹³ Dat is echter moeilijk, omdat de mens ‘moet haten, wat hij ziet en niet weet, wat hij moet behouden.’¹¹⁴ In preek VIII tot en met X zegt Columbanus nog een paar keer, dat gelovigen reizigers zijn, die zich moeten haasten naar het thuisland en niets moeten liefhebben in dit leven. Mensen moeten, als zij gered willen worden, de juiste keuzes maken. Ze moeten leven als pelgrims of als martelaren. Ze moeten geen lusten en aardse wensen meer hebben, hun geest vullen met hemelse en geestelijke indrukken en de versterving van de eigen wil mag niet ontbreken.

Columbanus wijst er verder herhaaldelijk op, dat de gelovige eigenlijk altijd moet leven of hij dagelijks sterft.¹¹⁵ In preek XII waarschuwt Columbanus, dat de mens waakzaam moet zijn in verband met het oordeel dat hem wacht en hij hoopt, dat God hem zal wekken om in hem de vlam van liefde te

---

¹⁰⁵ Columbanus gebruikt in totaal in de preken achttien keer ‘heilig’ of ‘heilige’. Negen maal wordt gesproken over de Heilige Geest en negen maal wordt de term ‘heilig’ (een vorm van *sanctus*) gebruikt en één maal het woord ‘heiligheid’ (een vorm van *sanctus*).

¹⁰⁶ Columbanus, ‘Instructio XII.2 en 3’, 112-115.

¹⁰⁷ Arthur Holder wijst eveneens op de nadruk die Columbanus legt op ‘liefde’. A. Holder, ‘Sermons of Columbanus’, in R. Valantasis ed., *Religions of late antiquity in practice* (Princeton 2000) 110.

¹⁰⁸ Columbanus, ‘Instructio I.3’, 62-63.

¹⁰⁹ Columbanus, ‘Instructio I.4’, 64-65.

¹¹⁰ Columbanus, ‘Instructio I.5’, 64-67.

¹¹¹ Columbanus, ‘Instructio III.2’, 74-75.

¹¹² Columbanus, ‘Instructio V.2’, 86-87.

¹¹³ Columbanus, ‘Instructio VI.1’, 86-89.

¹¹⁴ Columbanus, ‘Instructio VIII.1’, 94-95.

¹¹⁵ Columbanus, ‘Instructio III.1’, 72-75 en ‘Instructio VI’, 86-91.

ontsteken, zodat hij het huis van God daarmee zal verlichten en de heilige plaatsen van het heilige zal zien.¹¹⁶

In verband met Columbanus wordt er vaak op gewezen, dat hij van zijn volgelingen absolute gehoorzaamheid en een ascetisch leven eiste.¹¹⁷ Gehoorzaamheid wordt echter in de preken nergens letterlijk genoemd. Ascese komt éénmaal in de preken aan de orde en daarvan zegt Columbanus in preek VII.2: ‘Want twee tijdperken en twee levens volgen elkaar op, en er zijn twee werelden; één leven is kort, het andere lang, en wie hongert in de ene zal gedijen in de andere, voorwaar hij die hier verslindt, die verzadigd en getroost is, zal in de andere hongeren en dorsten’. Vervolgens betoogt Columbanus, dat de mens zijn onreinheid moet bestrijden met een ascetisch leven en met vasten: ‘Laat ons eten met de armen, drinken met de armen, delen met de armen.’¹¹⁸ Vervolgens verwijst Columbanus naar de Bijbel: ‘Want aan wie behoort het koninkrijk der hemelen... die nederig van geest en arm in rijkdommen zijn ter wille van Christus.’¹¹⁹

5.4. Heiligheid in de preken

Na het lezen van de preken kunnen we concluderen, dat in deze teksten het concept heiligheid eigenlijk eenvoudig is. Voor Columbanus is God het meest heilige dat er bestaat. Columbanus zegt uitdrukkelijk, dat God zo heilig is, dat de mens God niet kan begrijpen, niet in Zijn Drie-eenheid, niet in Zijn grootheid en niet in Zijn strenge rechtvaardigheid. Maar de mens die deugdzaam leeft en door God is uitverkoren, is heilig en zal in Gods nabijheid zijn en zijn heiligheid zien. Daarvoor moet de mens de heiligheid, het beeld van God, in zichzelf door middel van een heilig leven bewaren of herstellen door een volmaakt leven te leiden. Belangrijk daarvoor is in de eerste plaats liefde voor God en voor de medemens en daarnaast nederigheid, stille vroomheid, absoluut gericht zijn op God en het hiernamaals. De mens moet niet discussiëren over God, hij moet geloven met een zuiver hart. De mens die heilig wil zijn en God zien, moet zich afkeren van de wereld en leven als een pelgrim of martelaar.

6. EPISTULAE

De nalatenschap van Columbanus omvat vijf brieven, waarvan met zekerheid wordt aangenomen, dat zij door Columbanus geschreven zijn. De oudste kopieën daarvan stammen uit de zeventiende eeuw.¹²⁰ Daarnaast is er nog een zesde brief, waarover twijfel bestaat of dit wel een brief van Columbanus is,

---

¹¹⁶ Columbanus, ‘Instructio XII.2 en 3’, 112-115.

¹¹⁷ Dunn schrijft over de ‘doctrine van monastieke gehoorzaamheid’ die blijkt uit de *Regula Monachorum*, de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale*. Dunn, *The Emergence of Monasticism*, 171.

¹¹⁸ Columbanus, ‘Instructio VII’, 92-93.

¹¹⁹ Matteüs 5:3 en Matteüs 5:6.

¹²⁰ N. Wright, ‘Columbanus’s Epistulae’, in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 30. Columbanus, ‘Epistulae’, G. Walker ed., *Sancti Columbani Opera* (Dublin 1957), 2-59.

<http://celt.ucc.ie/published/L201054/index.html> en <http://celt.ucc.ie/published/T201054/index.html>

Dit is manuscript St. Gall Stiftsbibliothek 1346 (s. XVII).

aangezien deze brief niet met de andere brieven is overgeleverd, maar met de *Instructiones* en de *Regula Monachorum* in twee manuscripten uit de tiende eeuw.¹²¹ In brief VI ontbreekt de uitvoerige begroeting van de andere brieven, waardoor deze brief meer op een preek lijkt. Walker wijst op de inhoudelijke samenhang van brief IV en VI en een zinssnede die in twee *Instructiones* en in de *Regula Monachorum* voorkomt.¹²² Neil Wright, die naast een korte beschrijving van de inhoud van de brieven, een uitvoerige beschrijving van het Latijn geeft, noemt stijlkenmerken, die in andere brieven voorkomen, zoals *antithese*, *tricolon*, en het woordgebruik. Wright vindt dat echter onvoldoende om met zekerheid te kunnen concluderen, dat Columbanus brief VI geschreven heeft.¹²³

Vier van deze brieven betreffen theologische kwesties waarover Columbanus zich zorgen maakte. In deze brieven gebruikt hij ruim 40 keer het woord *fidem* (geloof), waarvan meer dan 30 maal in brief V. Brief I heeft Columbanus waarschijnlijk in 600 geschreven aan paus Gregorius de Grote om een oplossing te zoeken voor zijn meningsverschillen met de Gallische geestelijken. Deze brief gaat allereerst over het vaststellen van de datum van Pasen. Het is voor Columbanus onbegrijpelijk, dat in Gallië Pasen (het feest van de opstanding van Christus en dus het belangrijkste kerkelijke feest) op een andere dag gevierd zou worden dan in Ierland. Verder vraagt hij de paus naar zijn mening over bisschoppen die zich schuldig maken aan simonie, diakenen die overspel plegen en monniken die hun klooster verlaten. In brief II, die Wright één van de interessantste noemt, verdedigt Columbanus vurig (opnieuw) zijn opvatting over de Paasdatum en het juiste kloosterleven. Deze brief heeft Columbanus waarschijnlijk in 603 aan de deelnemers van de synode in Chalon gestuurd, waar hij weigerde te verschijnen. De derde, tamelijk korte, brief aan een opvolger van Gregorius de Grote, Sabinianus of Bonifatius III, gaat eveneens over de Paasdatum. In deze brief verwijst Columbanus vaak naar zijn Ierse achtergrond en het feit dat in Ierland de Paasdatum wel op de juiste manier wordt berekend. In deze brief vraagt Columbanus slechts om met zijn volgelingen de eigen, Ierse traditie te mogen volgen.¹²⁴

Brief V is geschreven aan paus Bonifatius IV. In deze zeer uitvoerige brief, waarschijnlijk geschreven rond 613 vanuit Italië, gaat Columbanus in op de Drie Kapittelstrijd over de goddelijkheid en de menselijkheid van Jezus Christus. Het concilie van Chalcedon (451) had een ‘definitie’ opgesteld, waarin de eenheid van Christus centraal stond, maar waarin de blijvende onderscheidenheid van de twee naturen (goddelijkheid en menselijkheid) uitdrukkelijk werd erkend. Dat wilde zeggen: Christus is één persoon in twee naturen. Aangezien dit tot veel verdeeldheid leidde, werd op het concilie van Constantinopel (553) de theologie van Chalcedon bevestigd en werd de ‘één natuur’-formule geformuleerd. Het concilie keerde zich expliciet tegen invloeden die als ‘nestoriaans’ werden beschouwd: de ‘drie kapittels’ (van Theodorus van Mopsuestia, Theodoretus van Cyrus en Ibas van

¹²¹ Dit zijn de manuscripten Turin Bibliotheca Nazionale G. V. 38 (s. IX–X) en Turin Bibliotheca Nazionale G. VII. 16 (s. IX2).

¹²² Walker, *Sancti Columbani Opera*, xxxix, 57.

¹²³ Wright, ‘Columbanus’s Epistulae’, 58-59.

¹²⁴ Columbanus, ‘Epistula III.2’, 22-25.

Edessa) werden veroordeeld.¹²⁵ De opvattingen van Columbanus over dit onderwerp zijn niet goed te achterhalen, maar wel is duidelijk, dat hij een veroordeling van de drie kapittels van Chalcedon als verraad van dat concilie beschouwt. Daarom beschuldigt hij de paus nestoriaans en onorthodox te zijn en de eenheid van de kerk in gevaar te brengen.¹²⁶ Columbanus dringt hij er bij de paus sterk op aan, dat deze de eenheid in het Katholiek geloof en in de Kerk herstelt. Ook in deze brief benadrukt Columbanus zijn orthodoxie, gebaseerd op zijn Ierse verleden en bepalend voor zijn standpunten.¹²⁷ In deze brief, evenals in brief I, laat Columbanus blijken, dat de waardigheid van iemands ambt noch zijn prestige, garanderen dat iemand (al is het een paus) gelijk heeft. Alleen een strikt geloof volgens de evangeliën is daarvoor een garantie.¹²⁸ Columbanus twijfelt niet aan het gezag van Rome, maar dat gezag staat niet los van de daden van een paus. Grote macht brengt grote verantwoordelijkheden met zich mee.¹²⁹ De strijd die Columbanus met de Gallische bisschoppen voerde over de Paasdatum en zijn brief over de Drie Kapittelstrijd, waarmee hij in Italië te maken kreeg, moeten we vooral zien in het licht van Columbanus' overtuiging dat de leer van de evangeliën altijd leidend moest zijn, en zijn trots een Ierse *peregrinus* te zijn.¹³⁰ Columbanus was ervan overtuigd, dat in Ierland, in tegenstelling tot West-Europa, de Paasdatum op de juiste manier werd berekend en het geloof zuiver werd beleden.¹³¹

De vierde en zesde brief zijn heel andere brieven. Brief IV is geschreven in 610, nadat Columbanus verbannen was uit Gallië en op het punt stond naar Ierland te vertrekken.¹³² Columbanus uit zijn verdriet over het afscheid en geeft zijn monniken en opvolgers adviezen, hoe zij hun kloostergemeenschap in deze moeilijke tijd in stand moeten houden. In brief VI schrijft Columbanus aan een jonge leerling die instructies gevraagd heeft. Columbanus geeft hem, maar eigenlijk al zijn 'liefste zonen', daarom een beschrijving van de eisen waaraan zijn volgelingen moeten proberen te voldoen. Volgens Walker sluit deze brief inhoudelijk het meest aan bij brief IV en is waarschijnlijk in dezelfde tijd geschreven. Ik bespreek hierna eerst de brieven I, II, III en V en vervolgens de brieven IV en VI in verband met de inhoudelijke samenhang.

Leso wijst erop dat Columbanus veel meer brieven geschreven heeft dan deze vijf (of zes), die bewaard gebleven zijn in slechts twee zeventiende-eeuwse handschriften. Uit de brieven van Columbanus blijkt, dat Columbanus nog andere brieven geschreven heeft aan paus Gregorius I.¹³³ Leso noemt daarnaast nog een aantal andere kerkelijke autoriteiten met wie Columbanus

---

¹²⁵ H. van Loon, 'De (eerste) zeven oecumenische concilies', *Lucepedia Digitale theologische encyclopedie*, <https://www.lucepedia.nl/dossieritem/oecumenische-concilies-de-eerste-zeven/de-eerste-zeven-oecumenische-concilies>.

¹²⁶ T. Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', *Early Medieval Europe* 21(2013)4, 378-380.

¹²⁷ Columbanus, 'Epistula V.3', 38-39.

¹²⁸ Columbanus, 'Epistula I.5', 8-9, 'Epistula V.3', 38-39, 'Epistula V.4', 40-41, 'Epistula V.11', 48-49.

¹²⁹ Columbanus, 'Epistula I.5', 8-9.

¹³⁰ Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', 363.

¹³¹ Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', 364, 366, 370.

¹³² T. Charles-Edwards, *Early Christian Ireland* (Cambridge 2000), 358-359, 368-369.

¹³³ Columbanus, 'Epistula I.9', 10-11, 'Epistula II.5', 16-17; 'Epistula III.2', 22-23.

gecorrespondeerd heeft.¹³⁴ Het is opmerkelijk, dat zo weinig brieven van Columbanus overgebleven zijn, als we bedenken, dat zijn kloosters in de zevende eeuw zo succesvol waren en de *Vita Columbani* wijd verspreid was. Leso neemt aan, dat de opvolgers van Columbanus de onomwonden uitspraken en verwijten aan het adres van de verschillende pausen niet vonden passen bij de ontwikkelingen van hun kloosters. Dat heeft tot gevolg gehad, dat deze opvolgers ervoor gekozen hebben om Columbanus' brieven niet of nauwelijks te kopiëren en verspreiden.¹³⁵

6.1. Goddelijke Drie-eenheid in de brieven I, II, III en V

Columbanus schrijft in zijn brieven niet over de heiligheid van God. Wel noemt hij in de brieven II, III en V zeven maal de Heilige Geest.¹³⁶ In brief II zegt Columbanus, dat de Heilige Geest de gelovigen vervult met eensgezindheid, vrede en naastenliefde als zij gehoorzamen aan God. In brief III vraagt Columbanus om in verband met de Paasdatum de eigen tradities te mogen volgen. Daarbij verwijst hij naar God, Jezus Christus, de Heilige Geest en de eenheid van hun geloof.

Columbanus spreekt in brief V in verband met de Drie Kapittelstrijd over een *sanctus conflictus*, door Walker vertaald met *holy warfare*. We moeten hier echter niet aan een 'heilige oorlog' denken in de betekenis van nu. Voor Columbanus was het echter wel een 'heilig conflict'. De Drie-eenheid was voor Columbanus de basis van het christelijk geloof, waarover naar zijn mening niet gediscussieerd mocht worden. Dat blijkt wel in preek I, die daarmee begint, en brief V, waarin Columbanus de paus aanspreekt op zijn houding in de Drie Kapittelstrijd. Het standpunt van Columbanus over deze kwestie blijkt niet uit brief V, maar duidelijk is wel, dat Columbanus de goddelijkheid en de menselijkheid van Christus uiterst belangrijk vindt. Daarbij benadrukt hij steeds dat er eenheid in het geloof moet zijn.¹³⁷

6.2. Eenheid in de Kerk in de brieven I, II, III en V

Columbanus schrijft in zijn brieven vaak over de kerk en daarbij gaat het in een aantal gevallen over de eenheid in de kerk. In brief I en II laat Columbanus duidelijk blijken, dat in Rome en ook in Gallië niet op de juiste datum Pasen wordt gevierd. Het is voor hem van groot belang, dat het belangrijkste feest in de christelijke kerk op het juiste tijdstip wordt gevierd en dat daarover eensgezindheid bestaat in de kerk.¹³⁸ Columbanus gebruikt in de brieven I, II, III en V 26 keer het woord 'kerk' (*ecclesia*). Eénmaal gebruikt hij 'Heilige Kerk' en éénmaal 'Moeder Kerk'. Heilige Kerk (*sanctae Ecclesiae*)

---

¹³⁴ Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', 361.

¹³⁵ Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', 361-362.

¹³⁶ Columbanus, 'Epistula II.8', 20-23; 'Epistula III.2', 24-25, 'Epistula V.3', 38-39, 'Epistula V.11', 48-49, 'Epistula V.17', 56-57.

¹³⁷ Columbanus, 'Epistula V.13', 50-53. 'Weiger te argumenteren, bewaar de vrede.... En als er dingen twijfelachtig zijn, reserveer ze voor Gods oordeel; Waarom zou je iets anders dan het katholieke geloof moeten aanhouden als je aan beide zijden ware christenen bent? .... Geloof één Christus, Zijn goddelijkheid en menselijkheid, want Hij die neergedaald is, is Hij die opgestegen is boven de hemel, zodat Hij alle dingen zou kunnen vervullen'.

¹³⁸ Columbanus, 'Epistula I.4', 4-7.

schrijft Columbanus in de aanhef van brief II, als hij (waarschijnlijk) zich richt tot de deelnemers aan de Synode van Chalon. In deze brief beschouwt Columbanus de kerk als de ‘heilige’ instelling waartoe die deelnemers van verschillende rangen behoren. De term Moeder Kerk (*ecclesiae matris*) gebruikt Columbanus samen met ‘God de Vader’ in brief V over de Drie Kapittelstrijd, wanneer hij beschrijft hoe belangrijk het is, dat er weer eenheid in de kerk komt.¹³⁹ In deze brief krijgt de term Moeder Kerk een bijna goddelijke en heilige lading. Hieruit blijkt al, dat Columbanus de term kerk heel verschillend gebruikt. De overige keren, dat Columbanus over ‘kerk’ of ‘kerken’ spreekt, gaat het over christelijke kerk(en) of hij spreekt over de kerkgemeenschappen, maar heel duidelijk is dat niet.

Twaalf keer komt in de vertaling van Walker het woord *united* of *unity* voor, vooral in brief V over de Drie Kapittelstrijd. In brief V over de Drie Kapittelstrijd stelt Columbanus, dat er eenheid en zuiverheid in de leer moet zijn in de kerk en dat de Ieren niets buiten het evangelische en apostolische geloof accepteren.¹⁴⁰ Hij wijst de paus herhaaldelijk op zijn belangrijke rol bij het bewaren van het juiste geloof en de eenheid in wat Columbanus een ‘geestelijke’ en ‘heilige’ strijd en een burgeroorlog noemt.¹⁴¹ De eenheid in de kerk verstoren beschouwt Columbanus als het werk van de duivel.¹⁴² Het lijkt er, mijns inziens op, dat voor Columbanus niet alleen God en de Drie-eenheid, maar ook de eenheid in de Kerk heilig waren.

6.3. Heiligheid van mensen in de brieven I, II, III en V

In zijn brieven over theologische geschilpunten gebruikt Columbanus ongeveer 30 keer een vorm van *sanctus* in verband met pausen, kerkvaders, kerkelijke functionarissen en broeders. Dat Columbanus deze personen aanduidt of aanspreekt met heilig, heeft alles te maken met de bijzondere status van deze personen, die op dat moment een belangrijke rol spelen in de kerk, bijvoorbeeld de paus en de deelnemers aan de synode. Deze bijzondere status betekent echter niet, dat deze mensen geen fouten konden maken. Daarnaast zijn er een aantal personen die Columbanus aanduidt met hun naam en een vorm van *sanctus*. Hierbij gaat het om heiligen en apostelen, personen die een bijzondere relatie met God hebben en die hij beschouwt als belangrijke voorbeelden.

Columbanus vraagt in brief I aan de paus, hoe hij moet omgaan met bisschoppen, diakens en monniken die zich misdragen hebben.¹⁴³ In brief II zet Columbanus het leven van monniken tegenover het leven van wereldlijke geestelijken, en laat hij zien, dat de eersten dankzij ascese en afzondering eerder zielenheil verwerven dan de laatsten.¹⁴⁴ Columbanus spreekt hierbij niet van heiligheid, maar hij zegt dat monniken de *patres perfectos* navolgen. Columbanus haalt hierbij de Zaligsprekingen aan. Daarin predikt Christus nederigheid in de eerste van de Zaligsprekingen, maar de laatste van de

---

¹³⁹ Columbanus, ‘Epistula V.17’, 56-57.

¹⁴⁰ Columbanus, ‘Epistula V.3-4’, 38-41.

¹⁴¹ Columbanus, ‘Epistula V.6-12’, 42-51.

¹⁴² Columbanus, ‘Epistula V.12’, 51.

¹⁴³ Columbanus, ‘Epistula I.6-7’, 8-9.

¹⁴⁴ Columbanus, ‘Epistula, II. 8’, 20-21.

Zaligsprekingen betreft de martelaren, 'zij die vervolgd worden omwille van de gerechtigheid'.¹⁴⁵ Hierbij zinspeelt Columbanus op de situatie van zijn eigen kloostergemeenschap. In brief II wordt de zuiverheid van de Ierse kerk vergeleken met het verval in de Gallische kerk.¹⁴⁶ In paragraaf 3 en 5 van deze brief wijst Columbanus erop, dat geestelijken en monniken hun trots opzij moeten zetten en omwille van Christus nederig en arm moeten zijn.¹⁴⁷ Verderop in paragraaf 7 zegt Columbanus, dat de boeken over de Paasdatum in vrede en nederig gelezen moeten worden. Maar deze dingen zijn moeilijk voor mannen die op zoek zijn naar vrouwen en die zich bekommeren om wereldse rijkdommen.¹⁴⁸ Met name in brief II hamert Columbanus erop, dat nederigheid van het allergrootste belang is. Wanneer we kijken hoe vaak een vorm van *humilis* voorkomt, dan zien we dat in de brieven I tot en met III en V achttien keer het geval is (met name in brief I en II) en in de brieven IV en VI twaalf maal. In brief II zegt Columbanus, dat alle christenen (of ze nu Frankisch, Brits of Iers zijn) leden van één lichaam zijn en zich vooral moeten verheugen en verdiepen in het geloof. In deze brief gebruikt Columbanus echter zeven keer het woord liefde: 'Het is Mijn Gebod, dat gij elkaar liefhebt, zoals Ik u ook heb lief gehad, want hierin zullen allen weten dat gij Mijn discipelen bent, als gij elkaar lief hebt.'¹⁴⁹

6.4. Overige aanduidingen van heiligheid in de brieven I, II, III en V

Columbanus gebruikt in zijn brieven de term *sanctus* voor God, de Heilige Geest, voor de kerk en voor personen, maar daarnaast spreekt hij over een *sanctum dogma*, *sancta synodus*, *sanctus conflictus*, *synodus Nicaena sancta*, *sancta cathedra*, *loca sancta*, *sanctorum cineres*.¹⁵⁰ We zien dus, dat allerlei zaken die te maken hebben met God, het ware geloof en de kerk, dat wil zeggen plaatsen, boeken, synodes, grote conflicten, de functie van de paus (de Heilige Stoel), as van heiligen, eveneens de aanduiding heilig kunnen krijgen. Dat er voor Columbanus heilige plaatsen bestonden, blijkt bijvoorbeeld uit brief V, want daar schrijft hij: 'Heilige Vader en broeders, bid voor mij, een ellendige zondaar, en voor mijn medepelgrims op de heilige plaatsen en bij de graven van de heiligen, vooral bij Petrus en Paulus'.¹⁵¹

6.5. Heiligheid in de brieven I, II, III en V

We zien in de brieven I, II, III en V, dat voor Columbanus het ware geloof en het gezag van de kerk heel belangrijk waren en daaruit volgen een aantal zaken, die hij niet expliciet heilig noemt, maar die

---

¹⁴⁵ Columbanus, 'Epistula, II. 3', 12-15. Matteüs 5:10, Gelukkig wie nederig van hart zijn, want voor hen is het koninkrijk van de hemel.

¹⁴⁶ Leso, 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', 365, 367, 373.

¹⁴⁷ Columbanus, 'Epistula II.3' 12-15 en 'Epistula II.5', 14-17.

¹⁴⁸ Columbanus, 'Epistula II.7-8', 18-21.

¹⁴⁹ Columbanus, 'Epistula II.8', 22-23.

¹⁵⁰ Columbanus 'Epistula I.3', 4-5'; 'Epistula II.2', 12-13'; 'Epistula V.8', 44-45; 'Epistula V.9', 46-47, 'Epistula V.15', 54-55, 'Epistula V.17', 56-57.

¹⁵¹ Columbanus, Epistula 'V.17', 56-57.

dat wel zijn, namelijk de datum van Pasen, de Drie-eenheid, de kerk en eenheid in de kerk. Columbanus gebruikt *sanctum dogma* in brief I in verband met de Paasdatum. In brief I en II zet Columbanus uitvoerig uiteen, wie geschreven heeft over de berekening van Pasen en welke fouten daarbij gemaakt worden. Columbanus is ervan overtuigd, dat in Ierland de berekening van de Paasdatum correct wordt uitgevoerd.¹⁵² Hij noemt daarbij het tijdstip van Pasen niet heilig, maar uit de brieven I, II en III blijkt wel, hoe belangrijk die datum voor hem is.¹⁵³ Daarnaast wijst Columbanus in brief I en II erop, dat eenheid in de kerk erg belangrijk is, want de vrede van de kerk wordt verstoord door verschillende opvattingen en verschillende praktijken.

6.6. Heiligheid van mensen in de brieven IV en VI

In brief IV gebruikt Columbanus drie maal een vorm van *sanctus*. Eén keer als hij schrijft over het kloosteraltaar in het klooster van Luxeuil dat gewijd is door de heilige bisschop Aid.¹⁵⁴ Vervolgens gebruikt hij in paragraaf 6 een vorm van *sanctus* in een waarschuwing dat heiligheid niet verworven kan worden, als het samen gaat met trots in plaats van met nederigheid: ‘door je heiligheid heb je je in trots opgeheven, daal af en reken je tot de zondaars’.¹⁵⁵ Hiermee lijkt Columbanus aan te sluiten bij ideeën over ‘heiligheid’ in de *Regula Pastoralis* van Gregorius de Grote, wiens teksten hij gelezen had.¹⁵⁶ Columbanus lijkt in brief IV zijn volgelingen aan te sporen tot nog grotere heiligheid en eenheid nu hij afwezig is. Tenslotte komt een vorm van *sanctus* voor in paragraaf 9: ‘Onderzoek uw geweten of u heel zuiver en heel heilig bent in mijn afwezigheid; zoek me niet uit liefde maar uit noodzaak’.¹⁵⁷ De beide laatste fragmenten zijn opmerkelijk. Uit het fragment in paragraaf 6, waarin Columbanus waarschuwt voor trots, blijkt dus dat heiligheid geen kenmerk is van iemand die volmaakt is, maar iets is wat zich ten goede of ten kwade kan ontwikkelen. Het tweede fragment in paragraaf 9 lijkt er eveneens op te wijzen, dat heiligheid iets is wat bij een mens (een kloosterling) meer of minder aanwezig is, een ideaal om naar te streven.

Columbanus geeft in deze brief aan zijn monniken en opvolgers aanwijzingen voor hun leven zonder hem.¹⁵⁸ Hij bezweert zijn monniken, dat ze de eenheid van hun gemeenschap moeten bewaren en gehoorzaam moeten zijn aan hun overste. Columbanus geeft zijn vervanger Athala enkele

---

¹⁵² Columbanus, ‘Epistula I’, 2-7; ‘Epistula II.5-7’, 16-19.

¹⁵³ In de ‘Regula Coenobialis’ spreekt Columbanus wel over een *sancti paschae*, ‘Regula Coenobialis IX’, 158-159.

¹⁵⁴ Columbanus, ‘Epistula IV.4’, 30-31.

¹⁵⁵ Columbanus, ‘Epistula IV.6’, 32-33. Daarom staat geschreven: hoe belangrijker je bent, daal af, sta op en slaap met de onbesnedenen (Ezechiël 32:19); zoals tegen de trotse geest in andere woorden wordt gezegd: door je heiligheid heb je je in trots opgeheven, kom naar beneden en reken je tot de zondaars, want wat in trots ontstaat, telt niet voor mij. Smal is de poort (Matteüs 7:13), en vertrap de weg naar perfectie, die de ondeugden aan de linkerkant vermijdt, en aan de rechterkant het kwaad van ijdelheid en trots.

¹⁵⁶ Wright, ‘Columbanus’s *Epistulae*’, 79-80.

¹⁵⁷ Columbanus, ‘Epistula IV.9’, 36-37: *Vos videte conscientias vestras, si puriores et sanctiores sunt me absente*’.

¹⁵⁸ Wright, ‘Columbanus’s *Epistulae*’, 29.

waarschuwingen, want hij is bang dat de kwestie van de Paasdatum niet alleen tegen hemzelf gebruikt zal worden, maar vooral om zijn gemeenschap uit elkaar te laten vallen. Bovendien vreest Columbanus, dat een deel van de monniken de strenge kloosterregels zal betwisten en zo de eenheid van binnenuit zal aantasten. In deze brief legt Columbanus sterk de nadruk op eenheid en nederigheid. Hij besluit zijn brief met de hoop, dat zijn volgelingen niet onder de gebeurtenissen zullen lijden met de woorden: 'Moge je niet armer worden door deze gebeurtenis en door deze scheiding niet gaan zoeken naar een vrijheid die je zou verlagen tot slaaf van zondes. Hij die van eenheid houdt, hoort bij mij; hij die verdeelt, is niet de mijne'.¹⁵⁹

Naast eenheid en nederigheid noemt Columbanus in deze brief in paragraaf 9 een aantal keren liefde, zoals: 'Zoek me niet uit liefde, maar alleen uit noodzaak.'¹⁶⁰ Columbanus begint deze brief met: 'Aan zijn meest geliefde Zonen en dierbaarste leerlingen, zorgvuldige Broeders, aan al zijn Monniken samen, stuurt Columbanus, Zondaar, zijn Groeten in Christus'.¹⁶¹ Uit deze brief spreekt de genegenheid die Columbanus voelde voor zijn volgelingen. Deze brief en brief VI zijn helaas de enige teksten van Columbanus aan zijn monniken en de enige teksten, waarin hij melding maakt van zijn liefde voor hen. In brief VI wordt duidelijk, wat er van de mens die heiligheid wil bereiken, verwacht wordt. In deze brief aan een leerling gebruikt Columbanus één keer het woord *sanctus* om de heilige Jacobus aan te halen.¹⁶² Columbanus geeft in deze brief een aantal aanwijzingen die belangrijk zijn voor karaktervorming en geestelijke training. Al eerder heeft Columbanus zijn leerling over ernst en gematigdheid geschreven.¹⁶³ Vervolgens zegt Columbanus, dat trots bestreden moet worden en dat het belangrijk is nederig en eenvoudig in het geloof te zijn. Daarna volgen nog een groot aantal zaken die nagestreefd moeten worden, onder andere 'onvermoeibare liefde'.¹⁶⁴ Deze brief eindigt met de conclusie, dat wie kan voldoen aan deze eisen dit vooral moet doen om het hemelse koninkrijk te verwerven.

6.7. Heiligheid in de brieven

In de brieven gebruikt Columbanus de termen heiligheid en heilig in meer en andere betekenissen dan in zijn preken. Columbanus spreekt niet over de heiligheid van God, maar wel over het ware geloof. De Drie-eenheid van God stond vast en mocht niet bediscussieerd worden. De juiste berekening van

---

¹⁵⁹ Columbanus, 'Epistula IV.9', 36-37.

¹⁶⁰ Columbanus, 'Epistula IV.9', 36-37.

¹⁶¹ Columbanus, 'Epistula IV.1', 26-27.

¹⁶² Columbanus, 'Epistula VI.2', 58-59. Jacobus 1:19: Ieder mens moet snel zijn om te horen, langzaam om te spreken, langzaam in het boos worden.

¹⁶³ Columbanus, 'Epistula VI.2', 58-59.

¹⁶⁴ Columbanus, 'Epistula VI.2', 58-59.

de Paasdatum was een belangrijk aspect van de eenheid in de kerk.¹⁶⁵ Daarnaast benoemt hij de heiligheid van personen, plaatsen, de Kerk en een heilig conflict.

In de brieven I tot en met V blijkt het voor Columbanus heel belangrijk, dat het geloof op de juiste manier beleden wordt en dat er eenheid in de kerken en de kloosters is. De paus speelde een belangrijke rol bij het bewaken van dat orthodoxe geloof en die eenheid, maar van alle gelovigen werd nederigheid, gehoorzaamheid en liefde geëist..

Columbanus duidt tijdgenoten die een belangrijke functie in de kerk bekleden met heilig aan en hij erkent hun gezag, maar dat doet hij wel kritisch. Ook ten aanzien van kerkvaders en geleerden heeft Columbanus die kritische houding. Een aantal personen die gestorven zijn en wiens gezag onaantastbaar is, worden aangeduid met *sanctus*, bijvoorbeeld *sanctus Hieronymus*.

Heilige plaatsen en relieken worden door Columbanus in de brieven niet expliciet genoemd, maar hij vraagt wel aan de paus om voor hem te bidden op heilige plaatsen bij de graven van de heilige Petrus en Paulus.

7. DE KLOOSTERREGELS EN HET BOETEBOEK VAN COLUMBANUS

Columbanus heeft twee kloosterregels en een boeteboek nagelaten, de *Regula Monachorum*, de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale*.¹⁶⁶ De *Regula Monachorum* beschrijft, hoe het geestelijke leven van een monnik zou moeten zijn en hoe de getijden georganiseerd moesten worden. Aan het einde staat, hoe een volmaakte monnik zou moeten leven.¹⁶⁷ De *Regula Coenobialis* beschrijft, hoe de kloosterlingen in het dagelijks leven met elkaar om moeten gaan, maar is eigenlijk meer een kloosterlijk boeteboek dan een kloosterregel.¹⁶⁸ Deze ‘regel’ beschrijft, wat de boetes zijn bij bepaalde overtredingen. Het *Paenitentiale* is een boeteboek dat overeenkomsten vertoont met de *Regula Coenobialis*, en uit drie gedeeltes bestaat, bestemd voor respectievelijk monniken, geestelijken en leken. Dit boeteboek behandelt voor het merendeel nogal serieuze zonden, zoals moord, homoseksuele handelingen, een kloostergelofte verbreken enz.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Charles-Edwards maakt duidelijk, hoe belangrijk het was om afspraken te maken over het organiseren van de tijd. Hij beschrijft daarbij welke problemen zich in de eerste eeuwen van het christendom voordeden bij het vaststellen van de Paasdatum. Charles-Edwards, *Early Christian Ireland*, 391-415.

¹⁶⁶ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlv-iv, 122-181. CELT, *Corpus of Electronic Texts*, CELT: Corpus of Electronic Texts (Cork 2004, 2008) <http://celt.ucc.ie/published/T201052/index.html> en <http://celt.ucc.ie/published/L201052/index.html>

¹⁶⁷ Walker, ‘Regula Monachorum’, *Sancti Columbani Opera*, 123-143; Diem, *Das monastische Experiment*, 241-243.

¹⁶⁸ Walker, ‘Regula Coenobialis’, *Sancti Columbani Opera*, 143-169; Diem, *Das monastische Experiment*, 243-246.

¹⁶⁹ Walker, ‘Paenitentiale’, *Sancti Columbani Opera*, 169-181; Diem, *Das monastische Experiment*, 246-249; T. Charles-Edwards, ‘The Penitential of Columbanus’, in M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 235-236; R. Meens, ‘The Irish Contribution to the Penitential Tradition’, in: R. Flechner

De ontstaansgeschiedenis van deze teksten is complex. Waarschijnlijk is met deze teksten een begin gemaakt tussen 591 en 595, in de periode dat de kloosters Annegrav, Luxeuil en Fontaine ontstonden.¹⁷⁰ Aangenomen wordt dat de *Regula Monachorum* door Columbanus is geschreven. Deze tekst is overgeleverd in twee versies: bestaande uit tien of veertien hoofdstukken. De versie van tien hoofdstukken is overgeleverd in de manuscripten uit de tiende eeuw die ook de preken van Columbanus bevatten, en in een manuscript uit de negende eeuw dat zich nu in München bevindt.¹⁷¹ De versie van veertien hoofdstukken is te vinden in acht manuscripten, één in Zürich en zeven in verschillende bibliotheken in Duitsland.¹⁷² De *Regula Coenobialis*, is een verzameling teksten, waarvan de eerste negen hoofdstukken aan Columbanus toegeschreven worden en de rest aan onbekende opvolgers. De oudste handschriften waarin ze te vinden zijn, stammen uit het begin van de negende eeuw.¹⁷³ Het *Paenitentiale* is ontstaan tussen 550 en 650.¹⁷⁴ Het is niet bekend welke teksten door Columbanus zelf geschreven zijn, belangrijk is dat zijn naam er aan verbonden is.

Lange tijd is aangenomen, dat onder invloed van Columbanus en zijn boeteboeken de biecht en de wijze van boete doen voor zonden in Gallië opvallend veranderd zijn.¹⁷⁵ Tegenwoordig wordt aangenomen, dat het vernieuwende van het *Paenitentiale* vooral schuilt in het feit, dat daarin boetes voor leken worden beschreven en dat Columbanus dus aan leken soortgelijke eisen stelde als aan monniken en geestelijken.¹⁷⁶

In tegenstelling tot wat men zou verwachten, is in deze ‘regels’ bijna niets te vinden over de organisatie van een klooster, maar gaat het veel meer over de levenswijze van monniken. Deze teksten laten ons zien, wat Columbanus bedoelde, als hij in zijn preken en zijn brieven schrijft, dat zijn volgelingen een leven moeten leiden, dat volledig op God gericht is.

---

en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe* (Londen 2016), 136-137; R. Meens, *Penance in Medieval Europe 600-1200*, (Cambridge 2014), 55-56.

¹⁷⁰ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlv-xlviii’.

¹⁷¹ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlv-xlvi. Turijn Bibliotheca Nazionale G. V. 38 (s. IX–X), Turijn Bibliotheca Nazionale G. VII. 16 (s. IX2), München Staatsbibliothek Clm 28118 (s. IX in.).

¹⁷² Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlv-xlvi. Zürich Kantonsbibliothek Rh. hist. 28 (s. IX); St. Gall Stiftsbibliothek 915 (s. X); München Staatsbibliothek 14949 (Em. w. 6) (s. XV); Stuttgart Landesbibliothek cod. theol. oct. 64 (s. XII); Admont Stiftsbibl. 331 (s. XIII); Bamberg Lit. 143 (olim B VI 15) (s. XII); Fulda Aa 96 (s. XV); Salzburg St. Peterstift b IX 20 (s. XV).

¹⁷³ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlix-lii. Korte versies: St. Gallen, Stiftsbibliothek Cod. 915 (s. X); München Staatsbibliothek 14949 (Em. w. 6) (s. XV); Salzburg, St. Peterstift b IX 20 (s. XV); Vienna, Nationalbibliothek 1550 (s. XII-XIII). Lange versie: München Staatsbibliothek, Clm 28118 (s. IXin); Cologne, Stadtbibliothek W. 2311465-1467. D. Bullough, ‘The Career of Columbanus’, in M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 11-12.

¹⁷⁴ Walker, *Sancti Columbani Opera*, lii-lv. Turin Bibliotheca Nazionale G. V. 38 (s. IX–X), Turijn Bibliotheca Nazionale G. VII. 16 (s. IX2). Charles-Edwards, ‘The Penitential of Columbanus’, 235-236.

¹⁷⁵ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlv-xlviii.

¹⁷⁶ Meens, ‘The Irish Contribution to the Penitential Tradition’, 138-139; Meens, *Penance in Medieval Europe 600-1200*, 55-56.

7.1. REGULA MONACHORUM

7.1.1. De perfecte monnik in de Regula Monachorum

In de *Regula Monachorum* wordt in een aantal hoofdstukken beschreven wat van een individuele monnik verwacht werd. De tekst begint met een overzicht van de verschillende hoofdstukken, gevolgd door een soort inleiding: ‘Hier begint de *Regula Monachorum* van Sint Columbanus, de Abt. Allereerst wordt ons geleerd God lief te hebben met heel het hart, heel het verstand en al onze kracht, en onze naaste als onszelf.’¹⁷⁷ In de hoofdstukken daarna staat uitgebreider beschreven aan welke eisen een perfecte monnik moest voldoen. Hij moest gehoorzaam en zwijgzaam zijn, spaarzaam eten en drinken, niet hebzuchtig, ijdel of trots zijn, kuis zijn, inzicht hebben om het goede te doen¹⁷⁸ en de eigen wil opgeven.¹⁷⁹ Hoofdstuk VII beschrijft, hoe de getijden moesten worden uitgevoerd. Hoofdstuk IX is gewijd aan versterving en dat betekent hier: ‘Doe niets zonder raad of toestemming te vragen’.¹⁸⁰ Het laatste hoofdstuk is een citaat uit een brief van Hiëronymus en beschrijft in het kort de volmaakte monnik.¹⁸¹

7.1.2. Heiligheid in de Regula Monachorum

Als we kijken hoe vaak Columbanus in de *Regula Monachorum* over heiligheid spreekt, dan zien we dat slechts drie keer een vorm van *sanctus* gebruikt wordt, bij een citaat uit een brief van de apostel Petrus en in verband met de heilige nachten.¹⁸² Toch kunnen we in de *Regula Monachorum* wel andere uitspraken vinden, die duidelijk maken wat volgens Columbanus centraal moest staan in de ‘werken’ van monniken die het belangrijkste gebod van Jezus Christus vorm willen geven. De meest uitvoerige hoofdstukken I, VIII en IX lijken daarbij het belangrijkste.

Het eerste hoofdstuk, en daarom veelzeggend, betreft gehoorzaamheid. Columbanus citeert daar de apostel Paulus: ‘Laat onder u de gezindheid heersen die Christus Jezus had. Hij die de gestalte van

---

¹⁷⁷ Deze tekst is in de onlineversie weg gelaten. Deze zin komt voor in het gesprek tussen Jezus en een schriftgeleerde die vraagt wat het belangrijkste gebod is. Marcus 12:30-33.

¹⁷⁸ Ik vertaal hier *discretion* met ‘het goede’ in de zin van Romeinen 7:18: ‘Ik wil het goede wel, maar het goede doen, kan ik niet.’

¹⁷⁹ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 122-143. In de digitale versie wordt aangegeven dat Columbanus hier Cassianus citeert.

¹⁸⁰ Columbanus, ‘Regula Monachorum IX’, 138-139.

¹⁸¹ Walker, *Sancti Columbani Opera*, xlviii, 140-141. Dit hoofdstuk is grotendeels een citaat uit brief CXXV van Hiëronymus aan de jonge monnik Rusticus. Stancliffe betwijfelt echter of dit hoofdstuk aan Columbanus kan worden toegeschreven, aangezien het niet in alle handschriften voorkomt. C. Stancliffe, ‘Columbanus’s Monasticism and the Sources of his Inspiration: From Basil to the Master?’ in: F. Edmonds en P. Russell eds. *Tome: Studies in Medieval Celtic History and Law in Honour of Thomas Charles-Edwards* Studies in Celtic History 31 (Woodbridge 2011), 18.

¹⁸² Columbanus, ‘Regula Monachorum VI en VII’, 128-133. Met heilige nachten bedoelt Columbanus de avonden en nachten van zaterdag en zondag. Walker, ‘Introduction’ xlvii; J. Stevenson, ‘The Monastic Rules of Columbanus’, in M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 210; Stancliffe, ‘Columbanus’s Monasticism and the Sources of his Inspiration: From Basil to the Master?’, 20.

God had, hield zijn gelijkheid aan God niet vast, maar deed er afstand van. Hij nam de gestalte aan van een slaaf en werd gelijk aan een mens. En als mens verschenen, heeft hij zich vernederd en werd gehoorzaam tot in de dood – de dood aan het kruis.’¹⁸³ Vervolgens schrijft hij: ‘Niets mag door de ware leerlingen van Christus in hun gehoorzaamheid geweigerd worden, hoe zwaar en moeilijk het is.’¹⁸⁴ In hoofdstuk I over gehoorzaamheid gebruikt hij die term negen keer.

Hoofdstuk VIII gaat over *Discretio*, het inzicht om het goede te doen, en dat is volgens Columbanus ‘noodzakelijk voor monniken, zoals blijkt uit het falen van hen die zonder inzicht beginnen en hun tijd doorbrengen zonder ontvullende kennis, en niet in staat zijn om een lofwaardig leven te voltooien.’¹⁸⁵ Verderop zegt hij: ‘Daarom moeten we voortdurend God bidden dat Hij het licht van het ware inzicht geeft om deze weg te verlichten, omringd aan alle kanten door de dikste duisternis van de wereld, zodat Zijn ware aanbidders deze duisternis kunnen doorkruisen zonder tegen Hem te zondigen.’¹⁸⁶ En: ‘We moeten onszelf bevrijden van alle overmaat door matigheid en keuze voor het goede, hetgeen hoort bij christelijke nederigheid en de weg naar perfectie opent voor de ware soldaten van Christus.’¹⁸⁷

Het belangrijkste hoofdstuk van deze kloosterregel gaat echter over *Mortificatio*, versterving, en dat betekent hier, dat een monnik niets mag doen zonder raad en toestemming te vragen.¹⁸⁸

‘Weliswaar is het moeilijk om altijd naar anderen te moeten luisteren, maar zij die standvastig zijn in hun ontzag voor God zullen het aangenaam en veilig vinden. Een monnik moet oppassen voor trotse onafhankelijkheid en ware nederigheid leren, zodat hij zonder aarzeling gehoorzaamt.’ Versterving kent drie aspecten: niet oneens zijn in gedachten, niet zeggen wat men zou willen, niet zo maar gaan waar men zou men zou willen. Daarbij moet altijd tegen de meerdere, al lijken diens instructies onacceptabel, gezegd worden: ‘Niet mijn wil, maar uw wil geschiede.’ We zien dus, dat in versterving nederigheid en gehoorzaamheid samenkomen. In hoofdstuk VIII, IX en X komt nederigheid zes maal voor. Niet voor niets staat mijns inziens dit hoofdstuk over versterving bijna aan het einde van de *Regula Monachorum* en voor het hoofdstuk over de perfecte monniken, want het lijkt me de basis voor monniken die naar perfectie streven.

---

¹⁸³ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 124-125. Brief van Paulus en Timoteüs aan de heiligen in Filippi. Filippenzen 2:5-8.

¹⁸⁴ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 122-123.

¹⁸⁵ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 134-135.

¹⁸⁶ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 134-135.

¹⁸⁷ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 136-137.

¹⁸⁸ Columbanus, ‘Regula Monachorum’, 138-141. Van Dale geeft als betekenis van ‘versterving’ het zich onthouden van aardse genoegens. In die betekenis worden in de voorgaande hoofdstukken in *Regula Monachorum* al andere vormen van versterving genoemd. Giles Constable laat zien, hoe versterving op allerlei manieren in de praktijk gebracht kon worden. In: G. Constable, *Attitudes Toward Self-Inflicted Suffering in the Middle Ages* (The Ninth Stephen J. Brademas, Sr., lecture) (Massachusetts 1982). Dat versterving tot in de twintigste eeuw nog in Nederlandse kloosters aan de orde was, blijkt uit het onderzoek van E. Bosgraaf, *Gebroken wil, verstorven vlees* (Amsterdam 2011). <https://www.trouw.nl/home/de-tucht-hoorde-er-gewoon-bij~a93c0c61/>

Hoofdstuk VII over de getijden lijkt in deze kloosterregel nogal uit de toon te vallen. Dit hoofdstuk is in vergelijking met de andere hoofdstukken vooral organisatorisch en gericht op de dagelijkse praktijk.¹⁸⁹ Columbanus beschrijft hierin uitvoerig welke psalmen en andere liederen bij de getijden moesten worden gezongen, dat wil zeggen op welke dag en tijdstip welke teksten.¹⁹⁰ Bij de indeling werd rekening gehouden met de lange nachten in de winter en de korte nachten in de zomer. In de winter was het aantal psalmen dat gezongen werd, veel groter dan in de zomer.¹⁹¹ In de meeste heilige nachten, de nachten voor en na de zondag werden 's morgens eveneens meer psalmen gezongen.¹⁹² Een ander aspect van deze getijden waren de voorbeden, waarin de monniken van Columbanus gebeden uitspraken voor verschillende groepen mensen. Die voorbeden waren allereerst voor henzelf, voor alle christenen, voor andere priesters en andere monniken aangeduid met de 'heilige kudde', voor hen die aalmoezen geven, voor de eensgezindheid van koningen en tenslotte voor hun vijanden. Na afloop van de getijden moesten de monniken individueel bidden, want God vroeg onophoudelijk waken en bidden van hen.¹⁹³ Uit de beschrijving van Columbanus blijkt, dat de wijze waarop in zijn kloosters deze psalmen en gebeden uitgevoerd werden, tamelijk zwaar en vermoeiend was, mede doordat de monniken regelmatig moesten knielen en opstaan. De strikte aanpak van de getijden laat zien, dat Columbanus met dit gebod, vaak en veel bidden, perfectie en volmaaktheid nastreefde. Interessant in dit verband is, dat volgens Mary Helms de monastieke voorkeur voor de nacht te maken heeft met behoefte aan het bovennatuurlijke, het goddelijke.¹⁹⁴ Monniken waren volgens Helms ervan overtuigd dat in de nacht, de duisternis, God meer nabij was dan in het licht.¹⁹⁵ Weinig slapen en vasten waren vooral bedoeld om het hart te zuiveren door zondige

---

¹⁸⁹ Diem wekt de indruk, dat dit hoofdstuk later toegevoegd is. Diem, *Das monastische Experiment*, 240.

¹⁹⁰ ü, 'The Monastic Rules of Columbanus', 209. Stevenson zegt dat acht maal per dag getijden werden gebeden, maar Walker is echter van mening, dat Columbanus een systeem hanteerde van zes gebedsmomenten, namelijk op het derde, zesde en negende uur van de dag, zonsondergang, middernacht en 's morgens vroeg.

¹⁹¹ Walker, 'Introduction' xlviii, 'Regula Monachorum VII', 131.

¹⁹² Walker, 'Introduction' xlvii; Stevenson, 'The Monastic Rules of Columbanus', 210; Stancliffe, 'Columbanus's Monasticism and the Sources of his Inspiration: From Basil to the Master?', 20. Deze drie auteurs vermelden dat de 'heilige nachten' zaterdag- en zondagnacht waren. Ik kon geen betrouwbare literatuur vinden, waarin dat bevestigd of tegengesproken werd. Wel kwam ik op diverse plaatsen tegen, dat het alleen maar om de nachten voor feestdagen zou gaan (en dus alleen de zaterdagnachten).

¹⁹³ Walker, 'Regula Monachorum VII', 130-131.

¹⁹⁴ M. Helms, 'Before the Dawn. Monks and the Night in Late Antiquity and Early Medieval Europe', *Anthropos* 99 (2004)1, 188. De woestijnmonniken in de vierde eeuw beschouwden de nacht als de beste tijd voor gebeden en het zingen van psalmen. Dat was het beste moment om de mysteries van het goddelijke, de Schepper te ervaren. In de derde eeuw was Hippolytus van mening, dat het belangrijk was om rond middernacht te bidden, omdat dan de schepping een moment stil staat om God te prijzen. En in de zevende eeuw beschreef Isidorus van Sevilla, dat de nacht een tijdstip is waarop er geen aardse tijd is en het onaards stil is, waardoor de nacht het volmaakte moment is om contact te zoeken met de Schepper.

¹⁹⁵ Helms, 'Before the Dawn.', 181.

begeerten te overwinnen, maar leidden vaak, zeker in het donker met ritmisch gezang, tot euforische gevoelens en het ervaren van het bovennatuurlijke.¹⁹⁶

Verder bevat deze regel nog een aantal korte hoofdstukken. In de hoofdstukken over zwijgzaamheid en eten en drinken legt Columbanus de nadruk op zorgvuldigheid en gematigdheid, terwijl in de hoofdstukken over hebzucht en ijdelheid er op gewezen wordt, dat een monnik alles achter zich moet laten. In het hoofdstuk over kuisheid zegt hij dat een monnik kuis moet zijn, ook in zijn gedachten, want God kan alleen wonen in een geest die niet verontreinigd is. Hoewel kuisheid heel belangrijk was, blijkt uit de omvang van de tekst die daaraan gewijd is, dat het niet het allerbelangrijkste was. Albrecht Diem merkt bij de *Regula Monachorum* op, dat deze regel laat zien, dat een monnik perfectie kon nastreven door zich te onderwerpen aan een gemeenschappelijke regel in plaats van individuele ascese.¹⁹⁷

7.1.3. Enkele conclusies bij de *Regula Monachorum*

De *Regula Monachorum* begint met een hoofdstuk over gehoorzaamheid en daaruit blijkt wel, dat Columbanus hier veel belang aan hecht. In de hoofdstukken over inzicht, versterving en perfectie gebruikt hij zes maal nederigheid. De perfecte monnik, zoals die beschreven wordt in de *Regula Monachorum*, was dus gehoorzaam en nederig, waardoor hij in staat was tot versterving en perfectie te komen, waardoor God in zo'n monnik kon wonen.

Een ander aspect van het kloosterleven was voor Columbanus, dat een perfecte monnik door zijn veelvuldig gebed en gezang niet alleen eer aan God bewees en blijk gaf van versterving, maar door zijn voorbeden Gods genade voor zichzelf en voor anderen kon vragen. Hieruit blijkt, dat Columbanus van mening was, dat zijn kloostergemeenschap een kracht, een heiligheid had, die de mogelijkheden van het individu oversteeg, maar bijzonder veel nadruk krijgen deze voorbeden niet. Charles-Edwards zegt, dat de monniken in de kloosters van Columbanus een cruciale rol hadden, namelijk niet alleen bidden voor zichzelf, maar ook voor de lekenwereld buiten het klooster. De kracht van deze bemiddelende gebeden wordt door Columbanus echter niet expliciet genoemd.¹⁹⁸

Daarnaast is de these van Helm, dat monniken in hun nachtelijke gebeden streefden naar de ervaring van de heiligheid van God interessant, maar daarvoor zijn in de *Regula Monachorum* verder geen aanwijzingen te vinden. In de *Regula Monachorum* spreekt Columbanus over heilige nachten en dat wijst erop, dat er voor Columbanus heilige tijdstippen bestonden.

Stancliffe zegt dat de beschrijving van de taak van de monnik in de *Regula Monachorum* een perfecte samenvatting geeft van de preken.¹⁹⁹ Dat klopt wel, maar dat is mijns inziens niet letterlijk

---

¹⁹⁶ Helms, 'Before the Dawn.', 186-187. Helms baseert haar uitspraken op onderzoeken uit verschillende vakgebieden, zowel geschiedenis en theologie als geneeskunde en sociologie.

¹⁹⁷ A. Diem, 'Columbanian Monastic Rules: Dissident and Experiment', in: R. Flechner en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe*, (London 2016), 69.

¹⁹⁸ Charles-Edwards, *Early Christian Ireland*, 382.

¹⁹⁹ Stancliffe, 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', 192.

bedoeld, aangezien de *Regula Monachorum* ouder is dan de preken. Het lijkt mij waarschijnlijker, dat Columbanus aan het eind van zijn leven in de preken zijn opvattingen uit *Regula Monachorum* en uit de brieven op een rijtje zet. Stancliffe gebruikt dit om te laten zien, dat er grote overeenkomsten zijn.

7.2. REGULA COENOBIALIS

7.2.1. Heiligheid in de Regula Coenobialis

De *Regula Coenobialis* beschrijft, wat een kloosterling wel en niet mag doen en wat iemand voor boete krijgt, als hij die regel overtreedt.²⁰⁰ Deze regel begint, net als de *Regula Monachorum*, met een overzicht van de inhoud, waarna vervolgens de verschillende zonden in een aantal hoofdstukken uitvoeriger worden beschreven met vermelding van de bijpassende boete. In het eerste hoofdstuk wordt duidelijk gemaakt, dat de kloosterlingen voor hun zielenheil twee maal per dag hun zonden moeten biechten, ook kleine zonden zoals aan tafel vergeten ‘amen’ te zeggen of nalaten een lepel te zegenen. Columbanus verwijst hierbij naar de ‘heilige vaders’. Het is voor het eerst, dat in een tekst biechten in het belang van het zielenheil genoemd wordt.²⁰¹ Over de bedoeling van de *Regula Coenobialis* wordt verschillend gedacht. Zijn deze regels gericht op de relatie tussen de kloosterlingen onderling, op de relatie van de monnik met God of gaat het over het functioneren van de kloostergemeenschap als geheel?²⁰² Maar hoe we de bedoeling van de *Regula Coenobialis* ook interpreteren, met behulp van deze regels kunnen we een beeld schetsen van een perfecte monnik.

Deze gedragsregels hebben in tegenstelling tot de *Regula Monachorum* betrekking op de dagelijkse gang van zaken in de kloosters van Columbanus en zijn soms heel gedetailleerd. Met deze regels kunnen we dus nog een beschrijving geven van de volmaakte monnik, maar dan wat betreft zijn gedrag. Voor de beschrijving van die perfecte monnik heb ik gebruik gemaakt van de eerste negen hoofdstukken, aangezien volgens Walker alleen de eerste acht hoofdstukken en het eerste deel van hoofdstuk IX van de *Regula Coenobialis* aan Columbanus kunnen worden toegeschreven. De volgende hoofdstukken zijn in de twee eeuwen na zijn dood toegevoegd door opvolgers van Columbanus.²⁰³

---

²⁰⁰ Columbanus, ‘Regula Coenobialis’, 142-167.

²⁰¹ Diem wijst er op, dat hierdoor de kloostergemeenschap als geheel continu van zonden gereinigd bleef. Diem, *Das monastische Experiment*, 244.

²⁰² Stevenson is van mening, dat de tekst betrekking heeft op de relatie van de monnik met andere mensen en met name zijn medekloosterlingen, terwijl de *Regula Monachorum* betrekking heeft op de relatie van de monnik met God. Stevenson, ‘The Monastic Rules of Columbanus’, 207. Stancliffe denkt echter, dat voor Columbanus de verticale relatie van de individuele monnik met God belangrijker was dan de horizontale relatie met zijn medebroeders. Stancliffe, ‘Columbanus’s Monasticism and the Sources of his Inspiration: From Basil to the Master?’, 21. Volgens Diem gaat het in de *Regula Coenobialis* niet om de individuele monnik, maar om de kloostergemeenschap als geheel en het functioneren daarvan. Diem, *Das monastische Experiment*, 245.

²⁰³ Walker, *Sancti Columbani Opera*, Introduction li-lii.

In de *Regula Coenobialis* wordt in hoofdstuk I tot en met IX drie maal een vorm *sanctus* gebruikt. Daarbij gaat om de heilige vaders, de vrijheid van de heilige Kerk en de heilige kloostergemeenschap.²⁰⁴ De aanduiding ‘heilige vaders’ en ‘heilige Kerk’ heb ik al besproken in het hoofdstuk over de brieven van Columbanus. Opvallend hier is ‘de heilige kloostergemeenschap’, waaruit blijkt, dat Columbanus zijn kloostergemeenschap als heilig beschouwde. En hoewel hoofdstuk X eigenlijk buiten mijn onderzoek valt, meld ik toch, dat hier Pasen aangeduid wordt met *sancta pascha*.²⁰⁵

Aangezien in de *Regula Monachorum* gehoorzaamheid en nederigheid herhaaldelijk genoemd worden in de belangrijkste hoofdstukken, heb ik gekeken, hoe vaak dat in de *Regula Coenobialis* voorkomt. Gehoorzaamheid komt in het eerste deel daarvan een aantal keren voor, maar het gaat daarbij om uitspraken die niet heel duidelijk zijn. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over een lamp die gezegend moet worden, maar het is niet duidelijk wat de gevolgen zijn, als je je niet aan die regels houdt. Nederigheid komt in hoofdstuk V aan de orde waar staat: ‘Dit zijn woorden van de zonen van God, in wie geen rivaliteit is, zoals de apostel zegt, noch ijdelheid maar die in nederigheid van geest de anderen als meerdere erkennen.’²⁰⁶ Hierbij gaat het over monniken die elkaar terecht wijzen. En in hoofdstuk VI: ‘Wie niet snel naar de veilige haven van Gods nederigheid vlucht, als hij met anderen in discussie gaat en trotse woorden spreekt, moet in zijn cel buiten de vrijheid van de heilige kerk worden gesloten om boete doen tot zijn goede wil duidelijk is en hij door nederigheid weer in de heilige gemeenschap kan worden opgenomen.’²⁰⁷ Hiermee wordt duidelijk gemaakt, dat monniken nederig moeten zijn in hun omgang met hun broeders.

Verreweg de meeste aandacht in de *Regula Coenobialis* gaat uit naar de eucharistie en de mis, de getijden en zaken die daarmee verband houden. Een perfecte monnik maakt daarbij geen fouten, slaat geen godsdienstoefeningen over, is altijd op tijd aanwezig, draagt de juiste kleding en heeft de voorgeschreven wassingen om zich te zuiveren voor de gebeden uitgevoerd. Bij het binnenkomen, tijdens de godsdienstoefening en bij het verlaten van de kerk buigt en knielt hij op het juiste moment. Verder maakt hij geen fouten bij het zingen van de psalmen, lacht en glimlacht niet en betoont de vereiste eerbied voor hostie, kelk en heilige olie.

Verder gaat het veelal om zaken die deels te maken hebben met gehoorzaamheid en nederigheid, hoewel dat maar af en toe genoemd wordt. Een perfecte monnik vraagt bij het verlaten van het klooster en bij zijn terugkomst om een zegen, een gebed of een kruisteken. Een monnik mag zich nergens zonder toestemming bevinden. Dunn is van mening, dat dit niet alleen te maken heeft met gehoorzaamheid, maar ook met het feit dat in Ierse kloosters bepaalde gedeelten van het klooster als

---

²⁰⁴ Columbanus, ‘Regula Coenobalis I en VI’, 144-145, 150-151.

²⁰⁵ Columbanus, ‘Regula Coenobalis IX’, 158-159.

²⁰⁶ Columbanus, ‘Regula Coenobalis V’, 150-151.

²⁰⁷ Columbanus, ‘Regula Coenobalis VI’, 150-151.

heilig beschouwd werden.²⁰⁸ Als een monnik iemand tegenkomt, vraagt hij om een gebed, waarbij hij knielt of een buiging maakt. Tijdens het eten moet een monnik zich houden aan een aantal rituelen, zoals het zegenen van zijn lepel en pas eten nadat een zegen is uitgesproken. Zegenen en gezegend worden kwam dus veel voor. Door een zegening te vragen of uit te spreken, werd zichtbaar contact met het goddelijke, het heilige gelegd.²⁰⁹

Zwijgzaamheid zien we terug in de voorschriften, dat een monnik moet zwijgen tijdens het eten, niet te luid of onnodig mag spreken, zijn medebroeders niet tegen mag spreken en geen kwaad mag spreken over anderen. Andere overtredingen betreffen verspillen van eten en drinken.

Diem noemt nog een aantal zaken die te maken hebben met het bewaken van de kuisheid, zoals het bezoeken van een andere monnik in zijn cel, het uitkleden van andere monniken of slapen in een huis waar een vrouw aanwezig is.²¹⁰ Deze bepalingen staan echter in de hoofdstukken die volgens Walker niet door Columbanus geschreven zijn. In die hoofdstukken staan nog een aantal zaken die al genoemd worden in de eerste negen paragrafen, en die te maken hebben met gehoorzaamheid, omgang met medebroeders, overtredingen onder andere gebeden vergeten of overslaan, slordigheid en onzorgvuldigheid, allerlei voorbeelden over onzorgvuldig omgaan met de hostie (verliezen of overgeven).

De voorschriften die hierboven beschreven zijn, vragen gehoorzaamheid en nederigheid en hadden tot gevolg dat de kloosterlingen door hun gedrag (kruisteken, knielen, toestemming vragen, zwijgzaamheid, verdraagzaamheid) lieten zien, dat zij tot een bijzondere, afgezonderde en hechte gemeenschap behoorden, waardoor hun heiligheid zichtbaar werd.

7.2.2. Enkele conclusies bij de Regula Coenobialis

Uit deze geboden blijkt, dat Columbanus op allerlei gebied hoge eisen stelde aan het gedrag van zijn volgelingen. Een perfecte monnik hield zich aan de regels voor de omgang met zijn abt en medekloosterlingen, dat wil zeggen dat hij nederig en gehoorzaam was. Hij was kuis, zwijgzaam en zuinig en vertoonde geen storend gedrag. Inzicht om het goede te doen en versterving van de eigen wil was nodig om daartoe in staat te zijn. Een volmaakte monnik leefde in armoede en verspilde en beschadigde niets. Een perfecte monnik toonde zijn eerbied voor de heiligheid van God door gezuiverd en vlekkeloos uitvoeren van de kerkelijke rituelen in passende kleding en door zorgvuldige omgang met hostie, kelk en heilige olie. Ook maakte hij in de vorm van zegeningen herhaaldelijk en zichtbaar contact met het goddelijke.

---

²⁰⁸ Dunn, *The Emergence of Monasticism*, 152.

²⁰⁹ Volgens Derek Rivard heeft iedere vorm van zegenen drie fundamentele elementen: contact leggen met het 'geheel andere', het goddelijke; overdracht van een kwaliteit van dat 'andere'; verbetering van het wezen of object dat deze eigenschap ontvangt. D. Rivard, *Blessing the World : Ritual and Lay Piety In Medieval Religion* (Washington 2008), 7 .

²¹⁰ Diem, *Das monastische Experiment*, 245.

Deze regels zorgden ervoor, dat de kloostergemeenschap zich naar buiten toe als een eenheid en als heilig manifesteerde en dat intern door de regel van absolute gehoorzaamheid aan de abt en ouderen discussies en onenigheid voorkomen werden. Bovendien laat de *Regula Coenobialis* zien, dat een sober leven en zorgvuldig uitvoeren van taken belangrijk werden gevonden.

7.3. PAENITENTIALE

7.3.1. Heiligheid in het Paenitentiale

Hoewel het niet zeker is of het *Paenitentiale* echt door Columbanus zelf geschreven is, wordt algemeen aangenomen, dat dit boeteboek in de kloosters van Columbanus gebruikt werd.²¹¹ Deze tekst is interessant, omdat hierin voor het eerst aandacht wordt besteed aan zowel monniken als geestelijken en leken.²¹² Columbanus stelt in dit boeteboek gedeeltelijk dezelfde eisen aan leken als aan geestelijken en monniken. Wellicht is dit te verklaren uit het feit, dat de kloostergemeenschappen van Columbanus veel leken aantrokken, die daarom voor een deel aan dezelfde regels onderworpen werden. De voorschriften voor de drie groepen worden apart beschreven, hoewel de driedeling niet altijd strikt is. De voorschriften beschrijven voor de drie groepen deels dezelfde zonden, maar daarbij zien we wel verschillen. De regels voor monniken en geestelijken zijn volgens Diem strenger dan voor leken, omdat van monniken en geestelijken kuisheid en heiligheid verlangd werd.²¹³

Aan het begin van het *Paenitentiale* staat, dat dit boeteboek opgesteld en overgeleverd is door de ‘heilige’ vaders. Dit is de enige keer, dat in het *Paenitentiale* het woord ‘heilig’ wordt gebruikt. Nederigheid komt éénmaal aan de orde in het gedeelte voor monniken. Een monnik hoeft geen boete te doen voor oneerbiedigheid tegenover een meerdere of met betrekking tot de kloosterregel, als hij zich nederig verontschuldigt. Als hij dat niet doet, wordt hij uit het klooster weggestuurd.²¹⁴ En trots wordt bestraft met gevangenisstraf.²¹⁵ Gehoorzaamheid wordt in dit boeteboek nergens genoemd.

Wanneer we de overtredingen en bijbehorende boetes van monniken, geestelijken en leken met elkaar vergelijken, dan zien we dat moord, homoseksuele daden, meineed, masturberen en een valse getuigenis bij alle drie de groepen genoemd worden, zij het dat de boetes ervoor verschillend zijn.²¹⁶ Geestelijken en leken moeten verder boete doen voor seksuele vergrijpen tegen vrouwen, zowel voor de daad als voor de gedachte eraan, seks met dieren, het doden van een kind en toverij en afgoderij. Monniken en geestelijken moeten boete doen, als zij de hostie uitbraken.

---

²¹¹ Columbanus, ‘Paenitentiale’, 168-181.

²¹² Meens, *Penance in Medieval Europe 600-1200*, 55.

²¹³ Diem, *Das monastische Experiment*, 242, 247.

²¹⁴ Columbanus, ‘Paenitentiale 11’, 170-171.

²¹⁵ Columbanus, ‘Paenitentiale 11’, 170-171.

²¹⁶ Columbanus, ‘Paenitentiale’, 168-173, 178-181.

Daarnaast bevat dit boeteboek nog een aantal regels die te maken hebben met het kloosterleven en die lijken op de voorschriften in de *Regula Coenobialis*.²¹⁷ Aan het begin van het *Paenitentiale* staat, en dat lijkt alleen voor monniken bedoeld, dat zondigen in gedachten een zonde is, waarvoor boete gedaan moet worden. Perfecte monniken ontvluchten het klooster niet en verbreken hun kloostergeloftes niet. Zij vragen voor alles toestemming, spreken niet tegen, mopperen en lasteren niet en luisteren niet naar laster, hebben eerbied voor hun meerderen en spreken geen kwaad over de regel. Deze voorschriften worden ook in de *Regula Coenobialis* genoemd. Aan het eind van het boeteboek worden met betrekking monniken nog wat minder ernstige zaken genoemd, die bedoeld lijken om de kuisheid te bewaken, zoals de voorschriften voor het baden. Hier wordt echter benadrukt, hoe belangrijk het is om voorafgaand aan de mis zorgvuldig te biechten, want iedereen moet met een rein hart naar het altaar komen. Het altaar is namelijk de troon van Christus en wie het altaar onwaardig nadert, wordt veroordeeld door Zijn Lichaam en Zijn Bloed.

De boetes voor monniken lijken vooral gericht op het bereiken van perfectie. De boetes voor de geestelijken en leken zijn daarentegen meer gericht op het sociale probleem ten gevolge van de zonde en op verzoening tussen de partijen.²¹⁸

7.3.2. Enkele conclusies bij het Paenitentiale

In het *Paenitentiale* worden aan de perfecte monnik en geestelijke eigenlijk dezelfde eisen gesteld als in de *Regula Coenobialis*. Zij begaan geen grote zonden, zijn nederig en biechten regelmatig, zodat zij met een rein hart Christus en dus God kunnen naderen. Al met al kunnen we zeggen, dat de opvattingen over de volmaakte monnik, die beschreven worden in de *Regula Monachorum*, concreet vorm krijgen in de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale*: leven in een gemeenschap, nederigheid, geduld, versterving door het opgeven van de eigen wil, gehoorzaamheid, een leven van vasten en gebed. Hoewel gehoorzaamheid in het *Paenitentiale* niet genoemd wordt, is het wel belangrijk, want van de perfecte monnik wordt verlangd, dat hij niet in gedachten zondigt, voor alles toestemming vraagt en niet tegen spreekt of moppert.

8. CONCLUSIES

In de inleiding van dit onderzoek heb ik mijn onderzoeksvraag geformuleerd als: Welke opvattingen over heiligheid blijken uit de brieven, preken, kloosterregels en het boeteboek van Columbanus? Hierbij gaat het om de vragen: Wie of wat noemt Columbanus heilig en wat omvat die heiligheid? Schrijft Columbanus over een heilige gemeenschap en zo ja, wat schrijft hij daarover? Verder is van belang, wat heiligheid voor Columbanus betekende en wat die teweeg bracht. Zegt ons dat iets over

---

²¹⁷ Columbanus, 'Paenitentiale', 178-181.

²¹⁸ Meens, 'The Irish Contribution to the Penitential Tradition', 138-139.

normen en waarden in het kloosterleven? Tenslotte wil ik de vraag beantwoorden of de veranderde opvatting over heiligheid die, volgens Diem, door Jonas van Bobbio beschreven wordt, al in de teksten van Columbanus te vinden is.

8.1. Heiligheid bij Columbanus: een gelaagd concept

Een eerste conclusie na analyse van de teksten is, dat in de verschillende teksten verschillende soorten heiligheid genoemd worden. Deze heiligheid heeft in alle gevallen (ook) de betekenis die het in de Bijbel heeft: een kenmerk van alles wat bij God hoort. Die heiligheid is te vinden op verschillende niveaus in de geloofsgemeenschap. Columbanus gebruikt de termen heilig en heiligheid in zijn teksten in een aantal verschillende betekenissen, die een duidelijke samenhang vertonen. Voor Columbanus is heiligheid vòòr alles de heiligheid van God. Maar de mens die tijdens zijn leven ernaar streeft om Gods heiligheid te bereiken, is eveneens heilig. Het is echter niet eenvoudig om heilig te leven, want daarvoor worden er aan de mens allerlei eisen gesteld.

God wordt vereerd door een gemeenschap van gelovigen, verenigd in de Heilige Kerk. De gezagsdragers van deze kerk, de bisschoppen, de paus en de synodes, noemt Columbanus heilig, evenals individuele personen, die in meer of mindere mate een belangrijke rol in de Kerk hebben gespeeld. Daarnaast is de Kerk zelf en de eenheid in die kerk voor Columbanus heilig.

Verder blijkt uit de teksten van Columbanus, dat er voor hem heilige tijdstippen en heilige rituelen bestaan die heel belangrijk zijn. Columbanus schrijft echter niet of nauwelijks over heilige plaatsen en voorwerpen, relieken en wonderen. Hij benadrukt wel de heiligheid van het altaar, de eucharistie, de hostie en de heilige olie.

8.2. De Heilige Drie-eenheid

De preken van Columbanus beginnen met de heiligheid van God. In de eerste preek stelt Columbanus, dat God een Drie-eenheid is die voor de mens niet te doorgronden, maar eeuwig en oneindig is. God is volmaakt, ver weg en toch dichtbij. Columbanus vergelijkt God met de schepping, maar God overtreft alles, is het meest Heilige dat bestaat. Hij beschouwt God als de Eeuwige Fontein en het Eeuwige Brood, waarvan de gelovige die bij God is, altijd kan blijven drinken en eten. Tegelijkertijd is God de rechtvaardige en dreigende God, die kan verbranden en doen verteren.

De beschrijving van God in de preken doet sterk denken aan de manier waarop Otto het ‘goddelijke’ beschrijft, als het wonderlijke, het totaal andere, èn het indrukwekkende en angstaanjagende. Het is volgens Columbanus een zware opgave om die ondoorgrondelijke God te bereiken, maar het kan wel. Het omschrijven van Gods heiligheid komt vooral tot uiting in zijn preken, hoewel we het ook in de andere teksten terugvinden. In brief V uit Columbanus zijn afkeuring over de Drie Kapittelstrijd, waarin de goddelijkheid en de menselijkheid van Christus ter discussie wordt gesteld, want over de Drie-eenheid is geen discussie toegestaan. Verder zien we in de *Regula Monachorum*, dat Columbanus een uitgebreide cyclus had ontworpen voor de getijden. Een verklaring

hiervoor is zeker het vereren van God en het streven naar een ascetische leefwijze, maar het is niet ondenkbaar dat de kloosterlingen in hun nachtelijke gebeden Gods Heiligheid ervoeren. In de *Regula Coenobialis* is vastgelegd, welke straffen monniken kregen, als zij zich tijdens de eucharistie, in de ontmoeting met God, Christus en de Heilige Geest, niet op de juiste manier gedroegen.

Voor Columbanus is op verschillende manieren contact mogelijk met het goddelijke. In de preken beschrijft Columbanus het zien van God in het hiernamaals. In de *Regula Monachorum* benadrukt hij, dat er onophoudelijk gebeden moet worden, voor zichzelf en voor anderen. In de *Regula Conoebialis* wijst Columbanus op de ontmoeting met het goddelijke tijdens de eucharistie en bij zegeningen. Hieruit blijkt, dat Columbanus en zijn volgelingen hun identiteit ontleenden aan de ondoorgrondelijke Drie-enige God, want alles wat Columbanus doet, zegt en schrijft heeft te maken met het zoeken en vereren van God.

8.3. Een heilig leven

Columbanus vergelijkt, vooral in zijn preken, het leven van de mens met een weg die leidt naar het hiernamaals. De mens is een pelgrim die zich niet moet laten afleiden door de verleidingen op die weg, en dat is niet eenvoudig, want hij kan niet goed zien, wat goed en slecht is. Aan het eind van die weg beoordeelt God of de reiziger het eeuwige leven verdiend heeft en of hij deel mag hebben aan de heiligheid van God en Hem zal zien. Om dat eeuwige leven te bereiken moet de mens blindelings geloven in de Drie-eenheid en voor alles God en de mensen liefhebben. Heiligheid wordt bereikt door het eren van God in woorden en door arbeid, door inzicht en reinheid. Daarnaast moet de mens zich helemaal op God richten en nederig zijn, want ware nederigheid leidt tot gehoorzaamheid. In brief IV aan zijn volgelingen spreekt Columbanus de hoop uit, dat zij in zijn afwezigheid heilig zullen zijn, maar zij moeten zich realiseren, dat trots daarbij uit den boze is. Heiligheid is een verworvenheid, die zich kan ontwikkelen en kan afnemen. Het leiden van een heilig leven werd in de vroegchristelijke kerk beschouwd als een vorm van martelaarschap, waardoor men bewondering en het eeuwige leven verwierf en soms macht.

Columbanus noemt gezaghebbende en onomstreden personen uit het verleden heilig, zij het in een iets andere vorm: hij gebruikt dan hun naam in combinatie met heilig. Sommige mensen waren door God uitgekozen om moeiteloos en van jongs af aan op die manier te leven, waardoor zij tijdens hun leven en na hun dood een voorbeeld waren voor andere mensen en wonderen verrichtten. Jonas van Bobbio beschrijft in de *Vita Columbani* op die manier het leven van Columbanus. Jonas wil laten zien, dat na de dood van Columbanus een nieuwe vorm van heiligheid was ontstaan. Een heilige gemeenschap die armoede en gehoorzaamheid in praktijk bracht en die door middel van gebeden steun aan de omringende gemeenschap gaf. We zien echter, dat die laatste vorm van heiligheid bij Columbanus zelf al te vinden is. Columbanus maakt vooral in zijn preken, brief IV en VI en zijn regels duidelijk, dat mensen, met hulp van God, zelf aan hun heiligheid kunnen en moeten werken. Gods genade geeft hen daarvoor de mogelijkheden. Dank zij deze heiligheid kunnen zij bovendien door hun

voorbeden bemiddelen tussen God en andere mensen, maar veel nadruk krijgt dat niet. Het is niet vreemd, dat we die nieuwe heiligheid al bij Columbanus zien, want hiervoor heb ik al vermeld, dat ook Gregorius de Grote van mening was dat kloosterlingen heiligheid konden verwerven.

In de *Regula Monachorum*, de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale* is te vinden, hoe zo'n heilig leven, gericht op God eruit moest zien. Het allerbelangrijkste was liefde voor God en voor de naaste, maar daarnaast waren gehoorzaamheid, nederigheid en versterving van de wil, de belangrijkste aspecten van een heilig leven. Verder kenmerkte een heilig leven zich door veel bidden, zwijgzaam zijn, spaarzaam eten en drinken, niet hebzuchtig, niet ijdel of trots, maar wel kuis zijn en inzicht hebben om het goede te doen. In de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale* worden allerlei voorbeelden gegeven hoe een monnik daartegen kon zondigen. Bovendien schrijft de *Regula Coenobialis* voor, dat een monnik dagelijks moest biechten en zelfs niet in gedachten mocht zondigen. Het is interessant, dat Columbanus in de verschillende tekstsoorten verschillende manieren laat zien om heiligheid te verwerven.

Wanneer een groep mensen met dezelfde religieuze identiteit een dergelijk doel nastreven, dan versterkt dit uiteraard enerzijds het groepsgevoel en zullen de leden van zo'n groep er veel voor over hebben om dat doel zo goed mogelijk te bereiken. Hierdoor is verklaarbaar, dat zij zich onderwerpen aan de regels van de groep al gaat dat ten koste van hun eigen identiteit. Bovendien zal het gezamenlijk 'ondergaan' van deze regels en het ervaren van bedreigingen, het gevoel een bijzondere en heilige groep te zijn, versterken. We zien dat in brief IV, waarin Columbanus zijn volgelingen die achtergebleven zijn, aanspoort om toch heel heilig en heel zuiver te leven en vooral de eenheid te bewaren. Columbanus benadrukt de gevaren die hen van buitenaf bedreigen, en hoopt, dat zij zich ondanks alles aan de strenge regels zullen houden.

8.4. Het ware geloof en de Heilige Kerk

Columbanus spreekt in zijn brieven heel vaak en uitdrukkelijk over het ware geloof. Dat ware geloof omvat het onbetwistbare geloof in de Drie-eenheid en eensgezindheid over belangrijke kwesties zoals de datum van Pasen. De Heilige Kerk, de structuur waarbinnen dat geloof vorm kreeg, moest zorg dragen voor zuiverheid en orthodoxie. Daar sinds de vierde eeuw de bisschoppen en de paus de leiding en verantwoordelijkheid over de kerk hadden, spreekt Columbanus hen daarop in zijn brieven aan. Hierbij zijn er verschillende zaken aan de orde. Columbanus vraagt hen om inzake de Paasdatum en de Drie-eenheid ervoor te zorgen, dat de zuiverheid van het geloof en de eenheid in de kerk zo goed mogelijk bewaard blijven. Voor Columbanus was het zuivere geloof heilig en daarvoor was eenheid in de Kerk en in zijn kloosters noodzakelijk. Niet voor niets maakt hij zich in brief IV bezorgd over de eenheid binnen zijn kloosters gedurende zijn afwezigheid. Dat was niet alleen belangrijk in verband met het Godsbeeld van Columbanus, maar verdeeldheid deed afbreuk aan het groepsgevoel, de identiteit, de heiligheid van zijn kloosterlingen en aan het beeld dat de buitenwereld had van de kloostergemeenschap.

Columbanus spreekt de paus en de bisschoppen aan met heilig, omdat zij in hun functie een bijzondere positie innemen en in zijn ogen moeten zij zorg dragen voor de zuiverheid van het geloof en de eenheid in de Kerk. Dat betekende echter niet, dat ze onfeilbaar waren en dat hun ideeën en beslissingen kritiekloos opgevolgd moesten worden. Columbanus verwijt de bisschoppen, dat sommige bisschoppen geen sober leven lijdten, simonie bedrijven en dat zij toelaten, dat diakenen en monniken zich misdragen. De paus neemt hij diep kwalijk, dat hij de onenigheid over de Drie-eenheid laat voortbestaan. Heiligheid moest verworven en onderhouden worden en samen gaan met gehoorzaamheid, nederigheid en eenheid, en dat gold ook voor bisschoppen.

8.5. Heilige rituelen

In de *Regula Monachorum* en in *Regula Coenobialis* beschrijft Columbanus uitgebreid, hoe de rituelen van de getijden en van de eucharistie er uit moesten zien. Daarbij stelt hij hoge eisen aan het vlekkeloos voorbereiden en uitvoeren daarvan. De monniken moeten zich voorbereiden op die rituelen met rituele wassingen en passende kleding en zij moeten de voorwerpen die erbij gebruikt worden, voorzichtig en met eerbied behandelen. Bovendien moeten die rituelen volgens een vast protocol en zorgvuldig worden uitgevoerd. Deels wordt dit verklaard door het diepe ontzag van Columbanus voor God en het goddelijke. Anderzijds diende dit eveneens om het groepsgevoel, de eenheid, het beeld naar buiten en de identiteit te versterken.

8.6. Heilige tijd, plaatsen en voorwerpen

Columbanus beijverde zich jarenlang voor het vieren van Pasen op de juiste datum. Overeenstemming over tijdsaanduidingen waren van groot belang voor het creëren van eenheid. Daarnaast waren er heilige dagen en feesten ontstaan, die herinnerden aan de opstanding van Christus, het belangrijkste kerkelijke feest. Ook de zondagen en de nachten ervoor en erna, eveneens verwijzingen naar Pasen, werden als heilige tijdstippen beschouwd. Een dergelijke cyclus van heilige dagen versterkte uiteraard het gevoel van eenheid in de kerk. Columbanus lijkt de graven van Petrus en Paulus, die een belangrijke rol speelden in het leven van Christus en de vroege kerk, als heilige plaatsen te beschouwen, want hij vraagt de paus om voor hem te bidden bij de overblijfselen van de heilige Petrus en Paulus. Verering van en wonderen door relieken van heiligen en martelaren uit later tijd worden door Columbanus echter nergens genoemd.

Uit de *Regula Coenobialis* en het *Paenitentiale* blijkt dat het altaar, de eucharistie, de hostie en de heilige olie als heilig beschouwd werden. Wellicht hebben de voorschriften waarin sprake is van een kruis maken of een zegen te vragen, te maken met heilige ruimtes in het klooster, maar zeker is dat niet. Columbanus noemt nergens in zijn teksten een klooster of gedeeltes daarvan heilig. Voor Columbanus was de kloostergemeenschap heilig, net als bij Jonas van Bobbio, maar Columbanus lokaliseert die heiligheid niet op bepaalde plaatsen, bijvoorbeeld het klooster.

8.7. Een nieuw concept van heiligheid?

Uit de literatuur blijkt, dat de betekenis van de termen heilig en heiligheid in de loop der tijd veranderd en breder geworden is en binnen een bepaalde gemeenschap betekenis en vorm krijgt. Heilig verwijst in een religieuze context naar God en betekent dan: afgezonderd voor God, door God met bijzondere gaven bedeed, verbonden met God, gewijd, zondeloos, kuis, religieus, sacraal, vroom. In een niet-religieuze context heeft het betekenissen als: zuiver, volmaakt, onschendbaar, eerbiedwaardig, plechtig. Wanneer we dit vergelijken met de betekenissen die heiligheid bij Columbanus heeft, dan zien we dat voor Columbanus heiligheid in de eerste plaats God zelf betrof. Daarnaast betekende heiligheid van mensen het leiden van een ander leven: in afzondering, gericht op God, kuis en volmaakt. Iemand die zo leefde, zou tenslotte God zien en voor andere mensen kunnen bemiddelen. Heiligheid betekent bij Columbanus overigens niet volmaakt zijn, maar streven naar volmaaktheid, geen kwestie van alles of niets, maar van meer of minder.

Die gerichtheid op God en die volmaaktheid werd zichtbaar door middel van een ascetisch leven, waarin gebed en verering van God een grote rol speelden. De kloostergemeenschap moest daarbij voortdurend een sacrale eenheid uitstralen door stilte en eensgezindheid, orde en discipline. Die orde en discipline hadden betrekking op de rituelen tijdens de mis en de getijden, maar ook op de interactie van de kloosterlingen en hygiëne, kleding en verzorging van het uiterlijk. Hoewel nergens expliciet vermeld, lijkt het aannemelijk, dat met name de zichtbare aspecten van dat perfecte heilige kloosterleven te maken hadden met het feit, dat de kloostergemeenschappen van Columbanus de steun hadden van koningen of de adel en daarom zichtbaar anders en aan God gewijd moesten zijn.

In de inleiding heb ik Diem aangehaald, die laat zien, hoe Jonas van Bobbio de heiligheid van Columbanus beschrijft. In hoeverre sluiten de bevindingen van mijn onderzoek nu aan bij de opvattingen van Diem, dat er in deze periode een nieuw concept van heiligheid ontstaat? Jonas beschrijft Columbanus als een soort ‘heilige man’, maar bij Columbanus lezen we niets over heiligheid die bestaat uit het verrichten van wonderen en het straffen in naam van God. Columbanus predikte het zuivere geloof en schroomde niet om pausen en bisschoppen terecht te wijzen, maar het is de vraag of hij dat als een vorm van heiligheid beschouwde. Volgens Diem laat Jonas vervolgens zien, dat na de dood van Columbanus een heilige kloostergemeenschap ontstaat, die ‘goddelijke kracht’ heeft. Columbanus spoorde zijn kloosterlingen in zijn brieven aan tot heiligheid en schrijft in zijn preken, dat de mens de heiligheid in zichzelf moet herstellen om uiteindelijk God te zien. Daarvoor was een onvoorwaardelijk geloof in de Drie-eenheid nodig en een leven gewijd aan God, zoals in zijn regels en boeteboek wordt beschreven. Gebeden speelden daarbij een belangrijke rol, maar Columbanus zegt niets, ook niet in zijn preken, over de kracht van die gebeden. Columbanus kende aan zijn kloostergemeenschappen dus zeker heiligheid toe, maar niet de heiligheid die Jonas beschrijft. Hieruit blijkt, dat in de teksten van Columbanus die verandering wel te vinden is, maar niet heel expliciet.

8.8. Columbanus: strenge en rechtlijnige abt?

We zien, dus dat heiligheid bij Columbanus te maken heeft met een diep ontzag voor God en de overtuiging dat vereniging met die God, Wiens beeld de mens in zich heeft, het hoogste ideaal was. Om die overtuiging en het zuivere geloof uit te dragen vertrok Columbanus uit Ierland naar Gallië en Lombardije en enthousiasmeerde daar een groot aantal volgelingen, deels uit adellijke kringen, die zijn idealen wilden navolgen en zich in zijn kloosters onderwierpen aan zijn strenge regels. Wanneer we daarnaar kijken, moeten we erkennen, dat Columbanus zeker een fascinerende man geweest moet zijn. Iets van die fascinerende, charismatische Columbanus zien we in de brieven IV en VI aan zijn leerlingen, als hij blijkt geeft van de liefde, die volgens hem het belangrijkste is. Uit zijn woordkeuze blijkt die liefde en uit de bezorgdheid over hun welzijn en over de gevaren die hen bedreigen. Zijn aansporingen tot eenheid en heiligheid die ze moeten bewaren, laten zien dat hij zichzelf, ondanks alles, nog steeds als hun leider en voorbeeld beschouwt.

De regels die Columbanus zijn kloosterlingen oplegde, waren streng, maar de vraag is, wat belangrijk was voor het verwerven van heiligheid. De *Regula Monachorum* schrijft gehoorzaamheid, nederigheid en versterving van de eigen wil voor. Het *Paenitentiale* beschrijft deels normen en waarden, die ook in onze tijd gelden, zoals het verbieden van moord, meened en een valse getuigenis. De *Regula Coenobialis* en ook het *Paenitentiale* maken duidelijk hoe de kloosterlingen zich in het dagelijks leven, onderling en in de kerk, moesten gedragen. Zij moesten God op een volmaakte manier vereren, mochten niet in gedachten zondigen en vooral geen storend gedrag onderling of in de kerk vertonen. Deze regels zullen voor iedereen een zware opgave geweest zijn, maar gehoorzaamheid, nederigheid en versterving van de eigen wil zal vooral de volgelingen van adellijke komaf zwaar gevallen zijn, zeker onder leiding van zo'n rechtlijnige abt. Dat Columbanus rechtlijnig was, blijkt wel uit het feit, dat hij niet schroomde de bisschoppen in zijn brieven er op te wijzen, dat in hun kringen nog veel te verbeteren viel en dat monniken door hun leven in ascese en afzondering meer kans maakten om zielenheil te verwerven dan een aantal bisschoppen en geestelijken. In de preken beschrijft Columbanus uitvoerig, dat de weg naar heiligheid moeilijk en zwaar was. In die teksten legt hij echter vooral de nadruk op nederigheid en naastenliefde. Het lijkt erop, dat Columbanus aan het eind van zijn leven minder belang hechtte aan de pure gehoorzaamheid, maar meer de nadruk legde op de liefde voor God en de medemens, nederigheid, stille vroomheid en het absoluut gericht zijn op God en het hiernamaals.

8.9. Tot slot

Voor mijn onderzoek heb ik de teksten van Columbanus terminologisch en thematisch geanalyseerd en dat heeft heel wat opgeleverd. In dit onderzoek heb ik echter alleen maar gekeken naar teksten die Columbanus zelf geschreven heeft. Een vergelijking van deze teksten met andere teksten uit die tijd, zoals de *Dialogi* van Gregorius de Grote zou inzichten toe kunnen voegen. Dit onderzoek is in eerste instantie gebaseerd op de Engelse vertaling van deze teksten en er is, waar nodig, gebruik gemaakt van

de Latijnse tekst. Een analyse van de Latijnse teksten zou gemakkelijker en wenselijker geweest zijn, aangezien de vertalingen soms vraagtekens oproepen.

Mijn onderzoek leverde naast die vraagtekens ook andere vragen op. Interessant vind ik mijn bevinding, dat Columbanus niet zoveel waarde lijkt te hechten aan gebeurtenissen in de kerk die niet direct te maken hebben met Christus. Heeft dat er toe geleid, dat Jonas weinig aandacht besteedde aan de relieken van Columbanus of wees Jonas het vereren van relieken af? Wellicht is het interessant na te gaan, hoe anderen daarover dachten. Augustinus is anders gaan denken over relieken en niet zo lang na de dood van Columbanus werden relieken vereerd in de kloosters waarin zijn regel gevolgd werd.

Dan is er nog een vraag die in dit onderzoek niet bevredigend beantwoord is. Richtte Columbanus zich in zijn preken nu tot zijn volgelingen of tot alle gelovigen? Zijn preken lijken gericht op kloosterlingen en geestelijken, in ieder geval mensen die een gedegen kennis van de bijbel hebben. Toch doet het vreemd aan, dat het eeuwige leven alleen voorbehouden zou zijn aan kloosterlingen en geestelijken. Misschien is het mogelijk om hierover meer duidelijk te krijgen.

Het onderzoek naar de ideeën van Columbanus over heiligheid was in allerlei opzichten een interessante, maar soms lastige taak. Ik heb me een beeld kunnen vormen van datgene wat voor Columbanus heilig was, letterlijk en figuurlijk. Hij bleef die strenge, invloedrijke heilige, waarover al zoveel geschreven is. Ik heb het beeld dat Jonas van Bobbio van hem geeft, wat bijgesteld. Columbanus was niet die ‘heilige man’, die door de bossen zwierf en allerlei wonderen verrichtte, maar een *peregrinus* die een aantal kloosters stichtte, waarin een nieuwe vorm van heiligheid werd nagestreefd: God eer bewijzen volgens het orthodoxe geloof, bidden voor de medemensen en een ascetisch en gestructureerd leven leiden. Zijn preken maken namelijk duidelijk, wat hij het allerbelangrijkste vond: een heilig leven leiden om tenslotte in de nabijheid van die onmetelijk grote, onmetelijk heilige God te komen, ‘de heerser der heersers, die Zijn rijken regeert met een rechtlijnige regel’.²¹⁹

BRONNEN

Columbanus, *Epistulae*, ed. en vert. G. Walker, *Sancti Columbani Opera* (Dublin 1957), 2-59.

CELT, *Corpus of Electronic Texts*, CELT: Corpus of Electronic Texts (Cork 2004, 2008)

<http://celt.ucc.ie/published/T201054/index.html> en

<http://celt.ucc.ie/published/L201054/index.html>

Columbanus, *Instructiones*, ed. en vert. G. Walker, *Sancti Columbani Opera* (Dublin 1957), 60-121.

CELT, *Corpus of Electronic Texts*, CELT: Corpus of Electronic Texts (Cork 2004, 2008)

<http://celt.ucc.ie/published/T201053/index.html> en

<http://celt.ucc.ie/published/L201053/index.html>

---

²¹⁹ Columbanus, ‘Instructio VIII.2’ 96-9. ‘*Regem regum recto regimine regna regentem*’.

Columbanus, *Regulae*, ed. en vert. G. Walker, *Sancti Columbani Opera* (Dublin 1957), 122-181.

CELT, *Corpus of Electronic Texts*, CELT: Corpus of Electronic Texts (Cork 2004, 2008)

<http://celt.ucc.ie/published/T201052/index.html> en

<http://celt.ucc.ie/published/L201052/index.html>

Jonas van Bobbio, *Vita sancti Columbani abbatis discipulorumque eius* I, vert. D. Munro,

<https://archive.org/details/LifeOfStColumban>

The Life of St. Columban by the Monk Jonas', in: *Translations and reprints from the original sources of European history Volume II no 7* (Pennsylvania 1897?-1907?).

<http://sourcebooks.fordham.edu/basis/columban.asp>

Alle bronnen geraadpleegd via internet zijn gecontroleerd op 19-11-2017.

LITERATUURLIJST

Anttonen, V., 'Sacred', in W. Braun en R. McCutcheon eds., *Guide to the Study of Religion* (Londen – New York 2000), 271-282.

Anttonen, V., 'Toward a Cognitive Theory of the Sacred: an Ethnographic Approach', *Folklore* 14 (Tartu 2000) 41-48. <http://haldjas.folklore.ee/folklore>

Bullough, D., 'The Career of Columbanus', in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 1-28.

Brown, P., 'The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity', *The Journal of Roman Studies* 61 (1971) 80-101.

Charles-Edwards, T., 'The Penitential of Columbanus', in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 217-239.

Charles-Edwards, T., *Early Christian Ireland* (Cambridge 2000).

Clark, F., *The Pseudo-Gregorian dialogues*. Studies in the history of Christian thought 37-38. (Leiden 1987).

Crowder, C., 'Rudolf Otto's *The Idea of Holiness* Revisited', in: S. Barton ed., *Holiness Past & Present* (Londen 2003) 22-47.

Davies, D., 'The Sociology of Holiness: The Power of Being Good', in: S. Barton ed., *Holiness Past & Present* (Londen 2003) 48-67.

Diem, A., Recensie van 'Gregorius de Grote, Dialogen. Het leven van Benedictus en andere heiligen, vertaald en van een nawoord voorzien door G. Bartelink en F. van der Meer (Nijmegen 2001)', *Madoc* (2002) 55-56.

http://www.dbnl.org/tekst/_mad001200201_01/_mad001200201_01_0012.php

Diem, A., *Das monastische Experiment Die Rolle der Keuschheit bei der Entstehung des westlichen Klosterwesens* (Münster 2005).

- Diem, A., 'Monks, Kings, and the Transformation of Sanctity: Jonas of Bobbio and the End of the Holy Man', *Speculum* 82 (2007) 521-559.
- Diem, A., 'The rule of an Iro-Egyptian Monk in Gaul. Jonas of Bobbio's Vita Iohannis and the construction of a monastic identity', *Revue Mabillon* (2008) 5-50.
- Diem, A., 'Die 'Regula Columbani' und die 'Regula Sancti Galli'. Überlegungen zu den Gallusviten in ihrem karolingischen Kontext', in: F. Schnoor e.a. eds., *Gallus und seine Zeit, Leben, Wirken, Nachleben* (Sankt Gallen 2015) 67-99.
- Diem, A. 'Columbanian Monastic Rules: Dissident and Experiment', in: R. Flechner en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe* (Londen 2016) 68-85.
- Dunn, M., *The Emergence of Monasticism, From the Desert Fathers to the Early Middle Ages* (Oxford 2000).
- Durkheim, E., *The elementary forms of the religious life, a study in religious sociology* (Londen 1915)
- Eliade, M., *The Sacred and the Profane The Nature of Religion* (New York 1961)
- Espín, O., en J. Nickoloff, *An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies* (Minnesota 2007).
- Fitzpatrick, C., 'De Ierse Heilige Van De Motorrijders Die Leefde In Lombardije' (2017), website *Easy Reserve Limited*, <https://www.italy-villas.nl/in-itali%C3%AB/2017/geschiedenis/belangrijke-personages/sint-columbanus>
- Hamesse, J., 'The Image of Sanctity in Medieval Preaching as a Means of Sanctification', in: B. Kienzle ed., *Models of Holiness in Medieval Sermons* (Louvain-la-Neuve 1996).
- Helms, M., 'Before the Dawn. Monks and the Night in Late Antiquity and Early Medieval Europe', *Anthropos* 99 (2004) 177-191.
- Holder, A., 'Sermons of Columbanus', in R. Valantasis ed., *Religions of late antiquity in practice* (Princeton 2000) 109-121.
- Johnston, E. 'Exiles from the Edge? The Irish Contexts of Peregrinatio', in: R. Flechner en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe: identity, culture and religion* (Londen 2016) 38-52.
- Lapidge, M., 'Editor's Preface', in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997), vii-x.
- Lapidge, M., en R. Sharpe. *A Bibliography of Celtic-Latin Literature 400-1200* (Dublin 1985).
- Laporte, J., 'Étude d'authenticité des oeuvres attribuées à saint Colomban', *Revue Mabillon* 45 (1955) 1-28.
- Leezenberg, M., en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2012).
- Leso, T., 'Columbanus in Europe: the evidence from the Epistulae', *Early Medieval Europe* 21 (2013) 4, 358-389.
- Limpt, C. van, 'De tucht hoorde er gewoon bij', *Trouw*, 15 oktober 2009.
<https://www.trouw.nl/home/de-tucht-hoorde-er-gewoon-bij~a93c0c61/>

Loon, H. van, 'De (eerste) zeven oecumenische concilies', website *Lucepedia Digitale theologische encyclopedie*. <https://www.lucepedia.nl/dossieritem/oecumenische-concilies-de-eerste-zeven/de-eerste-zeven-oecumenische-concilies>

Louth, A., 'Holiness and Sanctity in the Early Church', in P. Clarke en T. Claydon eds., *Saints and Sanctity*. Studies in Church History 47 (Woodbridge 2011) 1-18.

McLaughlin, R., 'The word eclipsed? Preaching in the early Middle Ages', *Traditio* 46 (1991), 77-122.

Markus, R., *The End of Ancient Christianity* (Cambridge 1990).

Markus, R., 'How on Earth Could Places Become Holy?: Origins of the Christian Idea of Holy Places', *Journal of Early Christian Studies* 2 (1994) 3, 257-271.

Meens, R., *Penance in Medieval Europe 600-1200* (Cambridge 2014).

Meens, R., 'The Irish Contribution to the Penitential Tradition', in: R. Flechner en S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe: identity, culture and religion* (London 2016), 131-145.

Mulder-Bakker, A., 'The invention of saintliness: texts and contexts', in A. Mulder-Bakker ed., *The Invention of Saintliness* (Londen 2002) 3-23.

Nederlands Bijbelgenootschap, <https://www.debijbel.nl>

O'Donnell, J., 'The Holiness of Gregory', in: J. Cavadini ed., *Gregory the Great: A Symposium* (Notre Dame 2015) 62-81.

<http://site.ebrary.com.proxy.library.uu.nl/lib/uniutrecht/reader.action?docID=11201330&ppg=77>

O'Hara, A., I. Wood, vert., *Jonas of Bobbio, Life of Columbanus, Life of John of Réomé, and Life of Vedast* Translated Texts for Historians 64 (Liverpool 2017).

Otto, R., *Het heilige Over het buitensporige van het numineuze, het mysterie dat doet huiveren en fascineert*, vert. G. van der Leeuw e.a. (Amsterdam 2014).

Paus Benedictus XVI, Audiënties *Heiligheid* (Rome 2011)

<https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=4076>

Paus Benedictus XVI, Audiënties *H. Columbanus* 75e catechese in deze reeks (Rome 2008)

<https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=2367>.

https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080611.html.

Ritari, K., 'The Theology of Holiness in Early Medieval Ireland', in: K. Ritari en A. Bergholm eds., *Approaches to Religion and Mythology in Celtic Studies* (Cambridge 2008) 264–291.

Ritari, K., 'Monastic Life as pilgrimage: The Sermons of St Columbanus', in: K. Ritari, *Pilgrimage to Heaven: Eschatology and Monastic Spirituality in Early Medieval Ireland*. Studia Traditionis Theologiae Explorations in Early and Medieval Theology 23 (Turnhout 2016) 47-90.

Rivard, D., *Blessing the World : Ritual and Lay Piety In Medieval Religion* (Washington 2008).

Rogerson, J., 'What is Holiness?', in: S. Barton ed., *Holiness Past & Present* (London 2003) 3-21.

Stancliffe, C., 'The Thirteen Sermons Attributed to Columbanus', in M. Lapidge ed., *Columbanus: studies on the Latin writings* (Woodbridge 1997) 93-202.

Stancliffe, C., 'Columbanus's Monasticism and the Sources of his Inspiration: From Basil to the Master?', in: F. Edmonds en P. Russell eds., *Tome: Studies in Medieval Celtic History and Law in Honour of Thomas Charles-Edwards* (Woodbridge 2011).

Stevenson, J., 'The Monastic Rules of Columbanus', in M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 203-216.

Walker, G., ed. en vert., *Sancti Columbani Opera* Scriptores Latini Hiberniae II (Dublin 1957).

Wood, I., 'Columbanian Monasticism: a Contested Concept', in: R. Fletcher, S. Meeder eds., *The Irish in Early Medieval Europe: identity, Culture and Religion* (Londen 2016), 86-100.

Wright, N., 'Columbanus's *Epistulae*', in: M. Lapidge ed., *Columbanus: Studies on the Latin Writings* (Suffolk 1997) 29-92.

Alle literatuur geraadpleegd via internet is gecontroleerd op 19-11-2017.